

**Управління освіти і науки
Волинської обласної державної адміністрації
Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
Циклова комісія суспільних та художньо-мистецьких дисциплін**

УДК 7:008(1-32)(100)(075)

М 65

*Розглянуто на засіданні циклової комісії суспільних та художньо-мистецьких дисциплін Луцького педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
(12.01.2022, протокол № 4)*

*Рекомендовано до друку методичною радою Луцького педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
(13.01.2022, протокол № 1)*

Мистецтво. Культурні регіони світу : навч. посіб. / авт.-упоряд. О. Галан, Ю. Луцюк. Луцьк : КЗВО «Луцький педагогічний коледж», 2022. 108 с.

Рецензенти:

Ірина КОВАЛЬЧУК – кандидатка філософських наук, доцентка, начальниця навчально-методичного відділу Луцького педагогічного фахового коледжу Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

Сергій БОНДАРУК – кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри культурології Волинського національного університету імені Лесі Українки

Навчальний посібник допоможе студентам/студенткам самостійно працювати над вивченням тем з дисципліни «Культурологія (Мистецтво)». У посібнику висвітлюються фундаментальні досягненнями світового мистецтва та культурних регіонів: африканського, американського, далекосхідного, індійського та арабо-мусульманського. Посібник містить контрольні запитання та практичні завдання до кожної теми для кращого засвоєння матеріалу.

Для здобувачів закладів освіти різних рівнів та викладачів/викладачок, учителів/вчительок.

© Луцький педагогічний фаховий коледж
КЗВО «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
Тема 1. Культура та її витоки.	5
Тема 2. Мистецтво та його витоки.	14
Тема 3. Африканський культурний регіон.	25
Тема 4. Американський культурний регіон.	37
Тема 5. Далекосхідний культурний регіон.	62
Тема 6. Індійський культурний регіон.	79
Тема 7. Арабо-мусульманський культурний регіон.	92
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107

ПЕРЕДМОВА

Вивчення мистецтва та знайомство з історією культурних досягнень основних цивілізацій людства дає можливість побачити історичний характер злетів та падінь різноманітних культур. Це знання позитивно впливає на духовний світ людини, породжуючи повагу до будь-якої культури, а, значить і до іншого народу.

Вивчення дисципліни «Мистецтво» спрямоване на збагачення і розширення гуманітарної підготовки студентів, формування творчої активності майбутніх фахівців. Під час вивчення дисципліни студенти ознайомляться з фундаментальними досягненнями світової культури, мистецтва.

Метою вивчення мистецтва(культурології) є формування у студентів/студенток системи ключових, міжпредметних і предметних мистецьких компетентностей у процесі пізнання, інтерпретації, творення, оцінювання мистецтва.

Ця мета конкретизується в комплексі завдань, серед яких пріоритетними є: ознайомлення студентів/студенток із мистецтвом різних культурних регіонів світу, формування розуміння взаємодії між різними культурами, усвідомлення необхідності збереження культурно-мистецького надбання людства; виховання національної ідентичності, усвідомлення власної причетності до української культурної спадщини з одночасним усвідомленням культурно-мистецького розмаїття; формування креативних, комунікативних якостей особистості студента/студентки; стимулювання потреби до мистецької самоосвіти та здатності до художнього самовираження; естетична оцінка творів мистецтва, явищ сучасності та довкілля (зокрема медіаконтенту та інтернет-простору); критична оцінка впливу мистецтва та інформаційного простору на формування особистих та суспільних цінностей; усвідомлення зв'язків між мистецтвом та соціокультурним середовищами; мистецтвом різних народів.

Посібник ознайомлює з фундаментальними досягненнями світового мистецтва та культури африканського, американського, далекосхідного, індійського та арабо-мусульманського культурних регіонів. Містить контрольні запитання, практичні завдання до кожної теми для кращого засвоєння матеріалу.

Тема 1. Культура та її витоки

Актуальність теми: культура концентрує соціальний досвід багатьох поколінь, накопичує знання про світ. Система культури – це живий процес, який постійно рухається, розвивається, видозмінюється. Культура є важливою частиною життя кожної людини та суспільства в цілому.

Мета: розкрити суть поняття «культура», проаналізувати еволюцію поглядів на культуру, охарактеризувати основні функції культури, розглянути основні види культури та їх характеристики, формулювати власне розуміння поняття «культура» та усвідомити свій внесок у її розвиток.

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство.

Основні поняття: культура, елітарна культура, індивід, культура, контркультура, масова культура, народна культура, національна культура, світова культура, субкультура, суспільство, типи культури, функції культури.

План

1. Еволюція поняття «культура».
2. Функції культури.
3. Види культури.

1. Еволюція поняття «культура»

Інтерес до культури в наші дні визначається багатьма чинниками. Сучасна цивілізація стрімко змінює навколишнє середовище та побут. У зв'язку з цим культуру оцінюють як фактор творчого життєствердження, нескінченне джерело суспільних нововведень. Звідси й прагнення виявити потенціал культури, її внутрішні резерви, винайти можливості її активізації. Розглядаючи культуру як засіб людської самоорганізації, можна виявити нові імпульси, здатні впливати на історичний процес і саму людину.

Більшість вчених приходять до висновку, що саме культурні особливості певного суспільства накладають відбиток на соціально-історичну динаміку, визначають майбутню долю окремого народу чи світу в цілому.

Не менш актуальним є такий аспект наукового аналізу, як взаємини культури, суспільства та окремого індивіда. Кожна людина, з'явившись на світ, заставала певну структуру культурних цінностей.

Сучасні дослідники нараховують понад 500 визначень терміну «культура». У повсякденному житті поняття «культура» вживають насамперед у трьох значеннях:

1. Під культурою розуміють певну сферу життя суспільства, закріплену в окремих інституціях (міністерство культури, вищі учбові заклади, де готують спеціалістів з культури, журнали, клуби, театри та музеї, де займаються виробництвом і поширенням духовних цінностей).

2. Сукупність духовних цінностей і норм, які властиві великій соціальній групі, нації (наприклад: елітарна культура, українська культура, антична культура).

3. Культура виражає високий рівень якісного розвитку духовних досягнень («культурна людина» в значенні вихована).

Поняття «культура» прийшло з Античності. У Стародавньому Римі латинське слово культура означало вирощування, догляд, обробіток землі. Первісно це стосувалося землеробської праці. Тому в європейських мовах до XVII ст. це слово вживали як сільськогосподарський термін. Згодом термін почали вживати у ширшому значенні. Римський оратор і філософ Цицерон співвідніс культуру з розумовою працею, проголосивши, що розум необхідно обробляти так само, як селянин обробляє землю. Пізніше культуру стали розуміти як людяність, що виділяє людину з природи, варварського стану культура стала мірою того, що відрізняє римлян від варварів, тобто цивілізовану людину від дикуна. У свідомості стародавнього грека поняття культури ототожнювалось з поняттям «пандейя», тобто «освіченість».

В епоху Середньовіччя це слово виражало здатність людини розкрити власний творчий потенціал через любов до Бога. У добу Відродження повертається античне уявлення про культуру – активне творче начало в людині, котра прагне до піднесеного, гармонійного розвитку.

У науковий обіг поняття культури ввійшло на межі XVIII-XIX ст. завдяки англійському антропологу Едуарду Тейлору, який дав класичне визначення культури у праці «первісна культура»: культура – сукупність знань, вірувань, мистецтв, моралі, законів, звичаїв, а також інших здібностей та навичок, які засвоєні людиною як членом суспільства.

Німецький вчений Пуфендорф вживає поняття «культура» для позначення всього того, що відрізняється від природного, тваринного, тобто все створене і надбане самою людиною, що має соціальне, позабіологічне походження. У цьому розумінні культура розуміється як сукупність усіх матеріальних і духовних цінностей, створених людством на час свого існування.

Термін культура нині вживають у двох значеннях – «широкому» та «вузькому». У широкому сенсі до культури відносять здобутки людства, всі загальноприйняті у суспільстві форми життя – звичаї, норми, соціальні інститути (релігію, науку, сім'ю, державу, економіку, право). У вузькому значенні культура – це сфера духовної творчості, мистецтво, інтелектуальна діяльність.

Культура – це специфічний спосіб людської діяльності. Зрозуміти сутність культури можна лише через призму діяльності людини, суспільства, народів, що населяють нашу планету. Культура не існує поза людиною. Будь-яка людина в процесі всього життя оволодіває тією культурою, яка була створена її попередниками.

Функція культури	Її значення
Адаптаційна	забезпечує пристосування людських спільнот до динамічних природних і суспільних умов існування.
Аксіологічна	сприймаючи ту чи іншу річ або явище, людина дає їм позитивну або

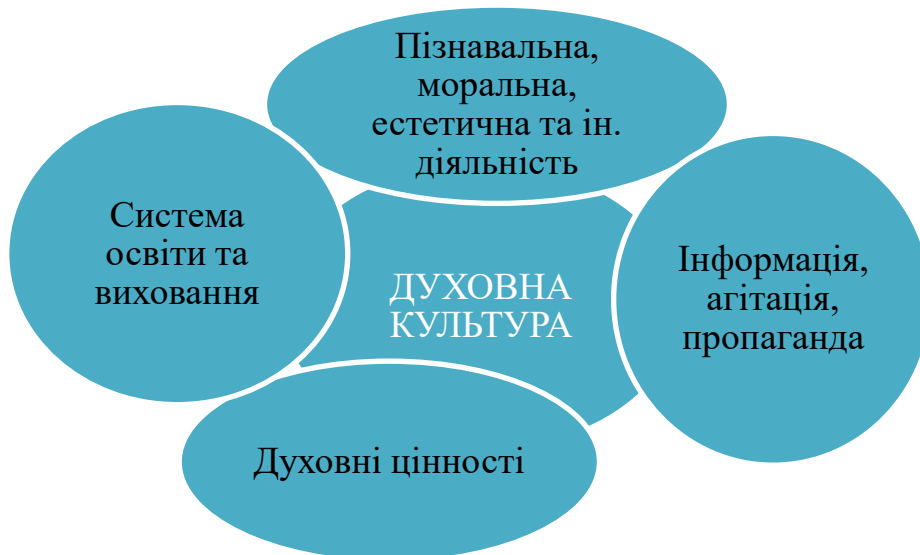
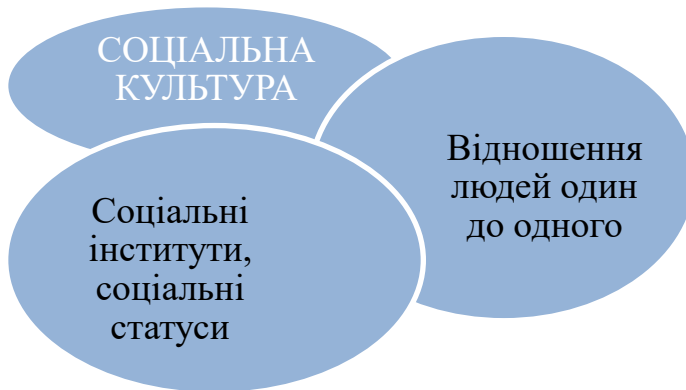
	негативну оцінку .
Виховна	виступає універсальним фактором саморозвитку людства.
Гедоністична	надбання культури приносить задоволення людині (насолода музикою, літературою).
Гуманістична	формування гуманістичних цінностей та ідеалів людини.
Емоційно-естетична	сприймаючи твори мистецтва, людина отримує естетичну насолоду, емоційне переживання.
Регулятивна	регулює взаємовідносини та діяльність людей, реалізується за допомогою норм етикету.
Релаксаційна	мистецтво фізичного і психічного розслаблення, розрядки.
Семіотична	носіями інформації про культуру є системи знаків та символів (у літературі, музиці, мистецтві такими знаками є слово, текст, звук, колір, форма).

2. Функції культури

3. Культуру класифікують за різними характеристиками. *Розглянемо декілька, наприклад:*

1. Залежно від форми діяльності людини:

2. За носієм:

СВІТОВА

- синтез кращих досягнень національних культур

НАЦІОНАЛЬНА

- надбання культури різних соціальних груп одного народу

3. Залежно від того, хто створює культуру і який її рівень:

4. Залежно від поширеності в суспільстві:

ДОМІНУЮЧА:	СУБКУЛЬТУРА:	КОНТРАКУЛЬТУРА:
<ul style="list-style-type: none"> • сукупність цінностей, вірувань, традицій і звичаїв, котрим керується у житті більшість членів суспільства	<ul style="list-style-type: none"> • має відповідну систему символів і цінностей, що відрізняють певну соціальну групу від більшості членів суспільства.	<ul style="list-style-type: none"> • протистоїть домінуючій культурі, знаходиться у конфлікті з домінуючими цінностями.

5. Від співвідношення традиційного та новаторського:

ЗАКРИТА:
<ul style="list-style-type: none">
• суспільство, життєвий устрій якого ґрунтується на давно вироблених засадах культури, що передаються від одного покоління до іншого.
ВІДКРИТА:
<ul style="list-style-type: none">
• в основі культури лежать надійні національні традиції, але вона також відкрита для запозичення від інших культур.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Дайте визначення поняття «культура».
2. Що означав термін «культура» в епоху Античності?
3. Наведіть приклади матеріальної, духовної та соціальної культури людства.
4. Перелічіть основні функції культури, розкрийте їх сутність.
5. Висвітліть сутність понять «субкультура», «контракультура».

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Заповніть таблицю за прикладом:

Культурно-історична епоха	Хронологічні межі	Надбання культури
Первісне суспільство	1 млн. років до IX-VIII ст. до н. е.	Наскельні зображення, знаряддя праці, первісні релігійні вірування, виникнення міст, писемності.
Античність		
Середньовіччя		
Відродження		
Новий час		

2. Розташуйте слова відносно їх належності до одного з видів культури.

Архітектура, житло, мова, мистецтво, одяг, техніка, освіта, мистецтво, транспорт, обряди, релігія, книги, архітектурні будівлі, наука, музеї, картини, книги, комунікації, норми моралі, норми права.

Духовна культура	Матеріальна культура
Норми моралі	Житло

3. Охарактеризуйте на вибір одну з субкультур за таким прикладом:

1. **Назва субкультури.** Емо (англ. emo: від англ. emotional – емоційний). Її представників називають емо-кіди (emo + англ. kid – молода

людина; дитина) або, в залежності від статі: емо-бой (англ. boy – хлопчик, хлопець), емо-гьорл (англ. girl – дівчинка, дівчина).

1. Історія виникнення. Історія емо бере свій початок у далекому 1985 році. Емо – так жартівливо називали частину нових вашингтонських груп, які почали грати дивну музику, не схожу на звичайний тодішній панк. Основою їх звучання став все той же панк, але з додаванням мелодійного вокалу.

2. Світогляд. Головний сенс існування емо вбачають в емоційних переживаннях. Вони черпають їх звідусіль – із музики, книг, кіно. І чим сильніші ці емоції, тим краще. Причому позитивні або негативні – не має значення. Депресією справжній емо насолоджується не менше, ніж радістю, тільки з тією різницею, що радість звичайно явище не довговічне, а депресію можна продовжити. Ідеальне почуття для них – кохання. Його не можна приховувати. Тому, коли серце розривається на шматки від кохання, емо не будуть мовчати – вони відкрито сумують, переживають і навіть плачуть.

3. Візуальний стиль та імідж. Класичний одяг емо витриманий у чорно-рожевій гамі. Також їм притаманні різні пов'язки на руках і зап'ястях, пояси із бляшками, рукавички без пальців. На ногах – чорні кросівки або кеди з рожевими шнурками. Емо-макіяж – підведені чорним олівцем очі. Популярний він і серед дівчат, і серед хлопців. Чуб прикриває одне око, а волосся пофарбоване в чорний або темно-каштановий колір, деякі прядки можуть бути висвітлені в оранж, рожевий. На нігтях – лак чорного кольору. Незамінні атрибути емоکیدів – сумка чи рюкзак та сила-силенна значків.

4. Ставлення суспільства. Цю субкультуру сторонні сприймають занадто негативно, бо вважають, що емо схильні до суїцидів. Проте мало хто має поняття про їхні моральні ідеали і цінності. Насправді правильні емо дотримуються здорового способу життя: вони не палять, не п'ють, не вживають наркотиків, не вступають до необачних статевих стосунків.

Тема 2. Мистецтво як явище

Актуальність теми: суть мистецтва зводиться до образного відображення світу і цим визначається його суспільно-пізнавальна роль. Мистецтво було і залишається одним із найважливіших чинників духовного життя людства. Воно стимулює творчу діяльність, освячує і збагачує життя людини емоційними переживаннями та роздумами. Мистецтво – це особливий вид духовно-практичного освоєння дійсності за законами краси. Саме тому в різні епохи людство формувало свої стандарти висловлювання свого внутрішнього світу, та суб'єктивного сприйняття навколишніх реалій і відображувало це в різних видах мистецтва.

Мета: розкрити суть поняття «мистецтво», проаналізувати історію виникнення мистецтва, охарактеризувати основні його функції культури, розглянути основні види та їх характеристики, формулювати власне розуміння поняття «мистецтво».

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство, філософія

Основні поняття: мистецтво, історія мистецтв, види мистецтва, функції мистецтва, стилі мистецтва

План

1. Визначення мистецтва.
2. Зародження мистецтв.
3. Функції мистецтва.
4. Класифікація мистецтв.
5. Стилi мистецтва.

1. Визначення мистецтва

Мистецтво – одна з форм суспільної свідомості; вид людської діяльності, що відображає дійсність у конкретно-чуттєвих образах, відповідно до певних естетичних ідеалів.

У широкому сенсі мистецтвом називають досконале вміння в якійсь справі, галузі; майстерність.

Українське слово «мистецтво» походить від німецького *Meister* (майстер), яке в свою чергу походить від латинського *Magister* (навчитель, начальник), що в свою чергу, вірогідно, утворене шляхом поєднання слів *magis* («великий») та *histor* знавець, умілець. Етимологічно цей термін співзвучний з біл. «мастацтво», і в українську мову був запозичений відносно недавно. Створення цього слова приписують також редакторам часопису «Основа» або Олені Пчілці. У багатьох слов'янських мовах термін пов'язаний зі словом «умілець», «вміння».

У найзагальнішому значенні мистецтвом називають майстерність, продукт якої приносить естетичне задоволення. Критерієм мистецтва є здатність викликати реакцію у інших людей. Твори мистецтва почали створювати ще в доісторичні часи, проте деякі автори схильні вважати мистецтвом тільки професійну діяльність митців у сучасних країнах.

2. Зародження мистецтв

Мистецтво зародилося в первісному суспільстві доби пізнього палеоліту і було представлене малюнками в печерах, різьбленням на кістці та камені, ритуальними танцями.

Художня обробка речей і знарядь праці, будівництво житла започаткували розвиток архітектури та декоративно-ужиткового мистецтва. Серед основних візуальних мистецтв Західної Європи протягом багатьох століть залишалися живопис, скульптура і графіка.

Буття людини і навколишній світ відобразились у танцях, музиці, співі, театралізованих діях. Мистецтво слова, існуючи спочатку в усній формі оповідей, міфів, епосу, з виникненням письма розвинулося в художню літературу.

Науково-технічний прогрес уможливив появу таких форм мистецтва, як фотографія і кіно, а з появою комп'ютерних технологій – так званих, медіамистецтв.

Природу мистецтва нерідко вважають «найбільш невловимою з усіх загадок людської культури», а на думку Теодора Адорно: «У наш час уважається загально визнаним, що з усього, так чи інакше дотичного мистецтва, ніщо більше не може вважатися загально визнаним».

Теорії походження мистецтва:

1. Божественна теорія походження мистецтва пов'язана з теорією появи людини, мова йде про духовне походження людини.

2. Теорія Чарльза Дарвіна. Згідно з Дарвіном, доісторична людина – останній етап тваринного існування й перший етап у становленні людського єства. Людина отримує чуттєвість у спадок від тварин, вона тільки збагачує його у творчій діяльності.

3. Теорія надлишкової енергії Герберта Спенсера. На думку науковця, людина на першому етапі свого розвитку використовувала всю енергію на пошук їжі та збереження життя. Згодом, пройшовши шлях адаптації, вона навчилася зберігати енергію для здійснення інших занять. Наслідком цього, на думку Спенсера, стала не утилітарна зайнятість, а гра і творча діяльність.

4. Ідеї Спенсера були розвинуті в теорії гри та розваг. Розглядаючи заняття людини в різні вікові періоди, вони перенесли це на людство в цілому. В період дитинства людства відбувається гра – методична, ритмічна діяльність, з якої формується мистецтво. З мистецтва народжується праця.

5. Психофізіологічна теорія. Еріх Фромм вважав, що мистецтво було необхідно людству для того, щоб зберегти себе і вижити у цьому складному світі.

Античність

- виділяли сім «вільних мистецтв» (artes liberales) – граматику, риторику, діалектику (тривіум), а також арифметику, геометрію, астрономію і музику (квадривіум);
- інші мистецтва називали загальними (artes vulgares), або, пізніше, механічними і вважали нижчими за вільні мистецтва;

Середньовіччя

- термін «мистецтво» використовувався для позначення галузі навчання, що розглядається як інструмент пізнання;
- візантійське мистецтво і готика західного середньовіччя були зосереджені на релігійних сюжетах;

Відродження

- секуляризація мистецтва;
- до рангу науки підносяться скульптура, архітектура і живопис, митці епохи прагнуть надати своїм творінням математичної досконалості;
- Шарль Батьо об'єднав види мистецтв терміном «витончені мистецтва», що протиставлялися «механічним» мистецтвам – ремеслам;

XIX ст.

- мистецтво остаточно відділилося від ремесел і пов'язувалося з поняттями творчості, оригінальності, індивідуалізму і новаторства;

Модернізм

- авангардні напрямки мистецтва поставили під сумнів категорію прекрасного, вона перестала бути не тільки визначальною, але навіть і необхідною для мистецтва;

Постмодернізм

- мистецтво нерідко розглядають як відкрите поняття;
- визначальними для творів мистецтва можуть вважатися або мета, з якою вони були створені, (за висловом Дональда Юдда – мистецтвом є те, що вважає себе мистецтвом) або визнання того чи іншого твору мистецькими колами (англ. artworld) чи певними інституціями.

3. Функції мистецтва

Гносеологічна функція (епістемологічна, когнітивна, евристична) – одна з основних функцій мистецтва. забезпечує пізнання світу, людей, самого себе. Мистецтво може в деяких випадках замінювати реальність, з існуванням чого-небудь (наприклад, самотності, підлості, смерті) можна познайомитися через мистецтво.

Гносеологічну функцію пов'язують із **кассандрівською** (пророчою) – митці узагальнюють інформацію про навколишній світ, комплексно передають їй і можуть виступати «пророками» – передбачати ті чи інші події.

Аксіологічна (ціннісна) функція – кожна культура створює свої ідеали, що базуються на цінностях суспільства. Цінність – явище, матеріальний чи духовний предмет, що усвідомлюється окремою людиною, суспільством або людством як надзвичайно важливий. В основі культури лежить традиція, у першу чергу іншим поколінням передається найважливіша інформація, що й фіксується в ідеалах.

Сугестивна функція (сугестія – навіювання) – полягає в можливості навіювання людині певних станів, починаючи з емоцій. Таке навіювання (сугестія) деколи відбувається мимо нашого бажання і навіть всупереч йому.

Виховна функція мистецтва полягає у впливі на людину, формує цілісну особистість. На роль мистецтв у вихованні людини звертали увагу вже давньогрецькі мислителі, розуміючи виховання, як вдосконалення душі людини.

Центральною концепцією у вченні Аристотеля стала теорія катарсису – духовного очищення людини в процесі сприйняття твору мистецтва, найважливіша роль при цьому відводилася музиці, театру і літературі.

Компенсаторна функція. Розвиток людини обмежено багатьма факторами – суспільством, місцем проживання і т.д. Мистецтво руйнує ці обмеження, відновлює цілісність, повноту особистості. Досвід, емоційні переживання персонажу читач, глядач сприймає як власний.

Компенсаторна функція має три аспекти:

- відволікання (розважальний аспект);
- втіха;
- компенсаторний аспект (сприяє духовній гармонії людини).

Комунікативна функція. Аналізуючи феномен мистецтва, науковці різних історичних періодів підкреслювали його комунікативну перевагу над іншими формами суспільної свідомості. При цьому, якщо комунікативні функції таких мистецтв, як театр, кіно, література обмежені мовним бар'єром, то музика, балет, скульптура, живопис вільні від цього обмеження.

Гедоністична функція полягає у тому, що мистецтво приносить людині задоволення вчить насолоджуватися знаками краси, які створює мистецтво.

Естетична функція – головна функція мистецтва, складає сутність художньої творчості. Мистецтво формує художні смаки, здібності й потреби людини, надає значимість світу в цілому і всім його проявам.

Мистецтво пробуджує творчий дух особистості, бажання змінювати світ за законами краси й гармонії. Також виділяють ідеологічну, релаксаційну, фасцинуючу (захоплюючу) функцію, функцію суспільного формування.

5.Класифікація мистецтв

Одним із перших до класифікації мистецтв звернувся поет Горацій: писав, що поезія – це живопис, що говорить, а живопис – німа поезія. Більш ніж 2000 років таке визначення вважалося вичерпним. У XVIII ст. Лессінг у трактаті «Лаокоон» звернув увагу читача на те, що один і той самий образ не може бути однаково зображений у різних видах мистецтва. Жахливе, страшне в слові впливає на читача, але скульптор не може передати всю послідовність подій, тому має обирати момент, який поєднає в собі передуючі й подальші події. Скульптурна статуя «Лаокоон» зображує різні стадії боротьби людей із чудовиськом, останню з яких демонструє сам давньогрецький жрець. Скульптор завжди залишає надію на розв'язку драматичної ситуації, тому що це складає динамізм композиції.

Словесне мистецтво зображує всі події по черзі, в окремих деталях, та це не створює враження краси. Для подолання цих складнощів талановитий автор залишає місце фантазії читача. У літературному творі не сказане, пропущене може важити більше, ніж детальний опис стану головного героя.

Роди, види, жанри – це формально-змістовні категорії, класифікація видів мистецтва подібна до живого організму, що постійно розвивається й змінюється. Розвиток мистецтва відбувається шляхом подолання жанрових меж, тому при аналізі конкретного художнього твору треба звертати увагу на історичну епоху, в яку воно було створено.

Традиційно види мистецтва поділяються:

За способом втілення художнього образу:				
просторові мистецтва		часові мистецтва		просторово-часові мистецтва
архітектура скульптура живопис графіка художня фотографія декоративно-прикладне мистецтво дизайн		радіо музика література		Кіномистецтво театр танець циркове мистецтво відеогра
За формою чуттєвого сприймання:				
слухові		зорові		зорово-слухові
музика радіо		архітектура скульптура живопис графіка художня фотографія		театр кіно відеогра
За матеріалами використання:				
традиційні й сучасні матеріали	сучасні способи зберігання інформації	звук	слово	людина-посередник
фарби полотно глина дерево метал граніт мармур гіпс	сучасна електротехніка, цифрові обчислювальні машини	чутні коливання повітря	одиниця мови	рух, гра
архітектура скульптура живопис	медіамистецтво	музика	література	акторське мистецтво

Ця класифікація не є універсальною, оскільки з появою писемності й нотної грамоти мистецтво слова й музика набули графічних зображень. Також в мистецтві слів зображення літер набуло самостійного естетичного значення – мистецтво каліграфії в Східних цивілізаціях. У кожній із цих трьох груп художньо-творча діяльність може користуватися:

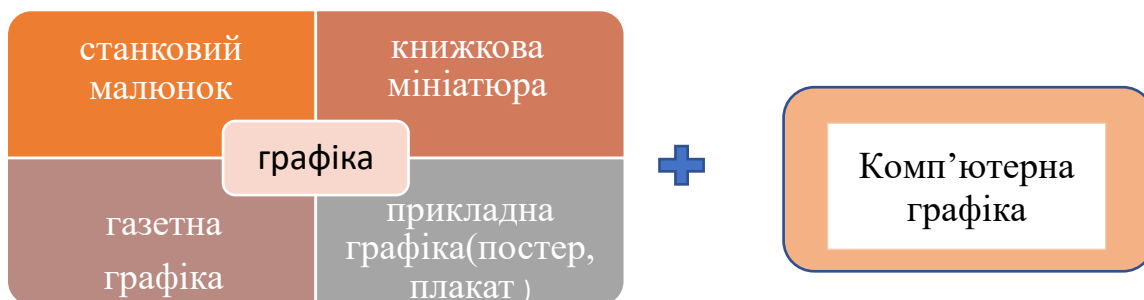
- знаками зображувального типу, що передбачають подібність образів з чуттєво сприйнятою реальністю (живопис, скульптура, графіка; література, акторське мистецтво);
- знаками незображувального типу, що не допускають впізнавання в образах реальних предметів, явищ, дій і звернених безпосередньо до асоціативних механізмів сприйняття (архітектурно-прикладні мистецтва, музика й танець);
- знаками змішаного типу, властивими синтетичним формам творчості (синтезу архітектури або декоративно-прикладного мистецтва з мистецтвами образотворчими; словесно-музичному – пісенному й акторсько-танцювальному – пантомімічному синтезу).

Зображувальне мистецтво – вид творчої діяльності, що відтворює дійсність за допомогою образів, що сприймаються за допомогою зору. **Живопис** – зображення на площині зовнішнього світу, що перетворено творчою уявою художника.

Графіка – вид зображувального мистецтва, що використовує в якості основних зображувальних засобів лінії, штрихи, плями, що наносяться на папір, картон.

Скульптура – вид зображувального мистецтва, твори мають об'ємний вигляд, в якості матеріалу використовують мармур, бронзу, глину, лід і т.д. В круглій скульптурі виділяють статуетку, бюст, статую, скульптурну групу. Рельєф – скульптурне зображення, розташоване на плоскості (виділяють горельєф та барельєф). Головні жанри скульптури – портрет, історичні, міфологічні, релігійні зображення, анімалістичний жанр.

Музика – вид мистецтва, в якому засобом втілення художніх образів є окремим образом організовані музичні звуки; реальність, що захоплено в емоційних переживаннях й передано через музичні звуки, в основі яких закладено узагальнені інтонації людської мови. Основними елементами є лад, ритм, темп, гучність, тембр, мелодія, гармонія, поліфонія. Музика фіксується в нотному записі й реалізується в процесі виконання. Музику поділяють на світську й духовну, на інструментальну й вокальну. Музика розділяється на роди й види: опера, симфонія та ін.; на жанри – пісня, хорал,

марш, сюїта, соната та ін. На відміну від живопису, схильна до абстрактного вираження. Музика безпосередньо впливає на почуття людини.

Мистецтво слова. Роди й жанри художньої літератури: епос (поема, епопея, легенда, казка, дума), лірика (гімн, ода, елегія, мадрігал, епіграма, епітафія) й драма (філософська, історична, любовна і т.д.). Деякі жанри складно віднести до одного з родів літератури (балада, байка – в них головна дія, проте важливу роль грає й настрій).

Театр – форма виконавчого мистецтва, в якому головним засобом виразності є акторська гра (актор втілює задум постанови). Театр – вид колективної творчості, що об'єднує зусилля режисера, драматурга, акторів, художників, костюмерів і т.д. Твір театрального мистецтва – це спектакль. Театр поділяється на комедію (любовна, соціальна, сатирична, *comedia del' arte*), трагедію й драму (історична, любовна, психологічна, документальна, політична, філософська).

Кіномистецтво – синтетичний вид мистецтва. Поява кіномистецтва зумовлена досягненнями науки й техніки в області оптики, хімії, електрої фототехніки, фізіології зору (відкриття можливості сітківки ока на 1/10 секунди зберігати зображення. Кіно захоплює життя в усьому його естетичному значенні. Час є засобом виразності для кіно. Основи художньої мови кіно – монтаж, ракурс (зміна кута зору на подію, що фіксується кінокамерою), план (загальний, середній, крупний). Кіно поділяють на документальні й художні. Жанри художнього кіно – кінокомедія, драма, мелодрама, епопея та ін.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Як, на Вашу думку, виникло мистецтво?
2. Чим актуальне вивчення мистецтва для майбутніх педагогів?
3. Порівняйте різні види класифікації мистецтв.
4. Що таке гедоністична функція мистецтва? Наведіть приклади.
5. Назвіть нові види мистецтва(виникли у ХХ ст..).

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Заповніть таблицю:

Функція мистецтва	Приклад твору мистецтва (назва, автор, вид мистецтва)	Пояснення (як саме ця функція працює у цьому творі мистецтва)
1. Естетична	«До Елізи» Л. В. Бетховен музика	Людина отримує естетичне задоволення, формується художній смак, естетичні цінності та ідеали
2.		
3.		
4.		
5.		
6.		
7.		

2. Арт-педагогіка є синтезом мистецтва й педагогіки. Основною метою арт-педагогіки є художній розвиток дітей з проблемами і формування основ художньої культури, соціальна адаптація особистості засобами мистецтва. Подумайте та запропонуйте, які види мистецтва можуть використовуватись в арт-педагогіці. Укладіть список видів мистецтва та запропонованих вправ, які слід застосувати.

3. Створіть кластер до одного із видів мистецтва на вибір.

Кластер – виділення смислових одиниць тексту та їх графічне оформлення у формі пучка. Кластер включає ключові слова, ідеї, подані у логічній послідовності текстових суб'єктів, котрі створюють цілісну і наочну картину.

Тема 3. Африканський культурний регіон

Актуальність теми: Африка вважається колыскою зародження людської цивілізації, на цій частині Землі з'явилися перші цивілізації, перші релігійні вірування, перші зародки мистецтва.

Мета: ознайомити з культурою та мистецтвом африканського континенту, зокрема з стародавніми цивілізаціями даної території, мистецтвом маски, первісними релігійними віруваннями.

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство.

Основні поняття: тотемізм, фетишизм, анімізм, магія, маска, плем'я, фараон, піраміда.

План

1. Загальна характеристика регіону.
2. Мистецтво Стародавнього Єгипту.
3. Маска як елемент мистецтва та релігійних уявлень африканців.

1. Загальна характеристика регіону

Африка – другий за величиною після Євразії материк, який має давню і багату культуру. Країни Африки умовно поділяють на 4 регіони – Північний, Південний, Західний і Східний (нерідко виділяють також Центральну Африку). Населення Африки відрізняється великою різноманіттю етнічного складу населення – тут налічується більше ніж 200 народностей, тому в регіоні переважають багатонаціональні держави.

Найбільш поширеною мовою Африки є арабська мова, що представлена різними діалектами. 170 мільйонів, які спілкуються цією мовою, живуть в основному в Північній Африці. Крім арабської, на континенті існує ще 2000 мов. У більшості африканських країн однією з офіційних мов є європейська – та, якою розмовляли колонізатори.

Найбільш населеною країною Африки є Нігерія, населення якої складає близько 145 млн. чоловік. Друга за населеністю країна – Єгипет, де

проживають більше 80 млн. чоловік.

Кожен народ, плем'я, етнічна група, які населять Африку відрізняються своїми звичаями, традиціями та способом життя.

Мурсі – нілотська етнічна група, що проживає на південному заході Ефіопії.

Особливості народу. Дуже помітною особливістю народу, що зробило їх дуже відомими, є прикраси тіла. Жінки племені виглядають незвично. Замість волосся на голові носять головний убір, споруджений з сухих гілок, шкіри тварин і мертвих комах. Доповнює їх образ – глиняний диск (дебі), вставлений в розріз на нижній губі. Дівчата самі можуть вирішувати, розрізати губу чи ні, але за наречених без такої прикраси дають набагато менший викуп.

Чоловіки часто влаштовують між собою жорстокі бійки за лідерство. Якщо таке з'ясування стосунків закінчується смертю одного з учасників, який вижив доводиться віддати родині загиблого свою дружину у вигляді компенсації. Чоловікам прийнято прикрашати себе сережками і шрамами у вигляді підкови, які наносяться в разі вбивства ворога: спочатку символи вирізаються на руках, а коли на них не залишається місця використовують інші частини тіла.

Релігія та культура. Мурсі вірять у вищі сили, які називають «Тумві». «Тумві» зазвичай мешкає на небі, але іноді проявляє себе, як «частина неба», як птах або веселка. Основною релігійною посадою є посада жерця, який є

сполучною особою між громадою і богом і втілює в собі добробут всієї групи. Особливо цей так званий зв'язок проявляється в разі загрози посухи, голоду, хвороб і шкідників, здатних знищити врожай або принести шкоду худобі. Його роль полягає у вчиненні спеціальних обрядів щоб викликати дощ, захистити худобу і людей від хвороб, запобігти нападу сусідніх племен, гарантувати родючість ґрунту і так далі. В ідеалі, щоб зберегти цей сакральний зв'язок з Богом, жрець ніколи не повинен покидати меж рідних земель. Мурсі проповідують анімізм.

Анімізм (від грец. «душа») – сукупність уявлень і зумовлених ними дій, згідно з якими всі матеріальні предмети і явища мають духовні сутності (душу). Іншими словами, кожен предмет уявляється живим.

*Масаї – східно-африканський нілотський кочовий народ, відомий своєю
войовничістю, антропометричними даними та міцним почуттям
незалежності.*

Особливості народу. Славляться лютістю і презирливим ставленням до інших племен. Переконані, що є кращими людьми Африки: неймовірно красивими, духовно розвиненими і обдарованими. Головною причиною високого зарозумілості цього африканського народу стали тексти священного писання, згідно з якими масаї – це посланці вищих лісових і небесних богів, а

жителі інших племен – шанувальники злих і нечистих духів. Через це плем'я досить часто живе біля підніжжя гори Кіліманджаро, так як вона об'єднує священний земної народ з небесними правителями.

У суспільстві масаїв жінка бере активну участь у житті племені. Прикметними рисами масайських жінок є поголена голова, яскраві шати (на вид звичайні балахони), намиста і браслети. І в чоловіків, і в жінок масаїв практикується видалення одного з нижніх зубів та обрізання.

Релігія та культура. Одне з небагатьох африканських племен, яке до цього дня беззаперечно дотримується священних традицій. Культурні та релігійні приписи закликають їх красти худобу у всіх племен Африки, які зустрінуться на їхньому шляху. Адже стара легенда свідчить: «Бог дощу Нгаї подарував всю худобу світу народу масаї, тому вороги, які володіють худобою, колись вкрали цих тварин у великого племені». У зв'язку з цим Масаї переконані: вони зовсім не крадуть, а відновлюють історичну несправедливість. Дотримуються традиційних релігійних поглядів серед яких християнство, іслам, місцеві релігії племен (фетишизм, тотемізм, магія).

Фетишизм («ідол») – сукупність уявлень і зумовлених ними дій, згідно з якими різним предметам приписуються надприродні якості, в результаті чого вони можуть стати об'єктами поклоніння (талісмани, амулети та ін.).

Тотемізм (його рід, наш рід тощо) – сукупність уявлень і зумовлених ними дій, згідно з якими між людьми, племенем, з одного боку, і тваринами, а іноді й рослинами, з другого – існує надприродній зв'язок, що виявляється в співвідношенні деяких рис та якостей, спільності походження, взаємодопомозі. Тотемна тварина, або її дух може стати об'єктом поклоніння, а відносини з цим видом живих істот регламентуються особливим чином (заборона полювання на цих тварин, використання їх в релігійних ритуалах, відображення в релігійній та іншій символіці).

Магія (від грец. чаклунство, чародійство) – сукупність уявлень і зумовлених ними дій, згідно з якими всі предмети і явища перебувають в

якійсь надприродній взаємозалежності, використовуючи яку, можна впливати на них в потрібному напрямку.

На сьогоднішній день на материку існує 62 територіальних утворення (включаючи суверенні держави, невизнані і залежні території). 54 з них є незалежними.

Якщо поглянути на політичну карту континенту, то можна помітити одну відмінну особливість. На ній не дуже помітний контраст між територіями різних африканських держав, який видно при огляді карти Азії або Америки. Іншими словами, в Африці немає занадто великих або ж занадто маленьких держав, а велика частина країн має приблизно порівнянну площу. Це один з наслідків колоніального минулого Африки: багато з офіційних кордонів між державами не є об'єктивними, що провокує величезну кількість міжетнічних конфліктів.

Африка вважається колыскою людської цивілізації, саме в цьому регіоні виникають перші цивілізації, зароджується мистецтво, формується культура. Колыскою багатьох народів Африки була Сахара. На думку фахівців-археологів, кліматологів, істориків, антропологів і етнографів, Сахара в далекому минулому була зоною степів із багатим тваринним світом. Народи, що населяли Сахару, займалися

полюванням, а пізніше – скотарством. Усе це відбилося в зображеннях і малюнках на скелях: деякі з них мають вік близько 10 тис. років (так звані фрески Тассилі).

2. Мистецтво Стародавнього Єгипту

Найдавнішою цивілізацією, яка зародилася в Африці, була держава фараонів у Стародавньому Єгипті. Історія давньоєгипетської цивілізації розпочалась приблизно VII тис. р. т. коли на берегах Нілу з'явилися перші люди. Через тисячу років на місці невеликих поселень утворилися перші міста, а згодом і перші царства, які з'єдналися в єдину державу – Єгипет.

Одним з перших народів єгиптяни винайшли писемність. Єгипетське письмо було дуже складним. Таке письмо вчені називають ієрогліфічним (від грецьких слів «іроес» – священний і «гліфо» – висікаю). Честь відкриття секрету ієрогліфів належить французькому вченому Франсуа Шампольйону. Він відмовився від припущення, що кожний ієрогліф означає ціле слово. Після багаторічних досліджень Шампольйон встановив, що існують ієрогліфи декількох видів: одні позначають слова, а інші – букви або склади. Бувають випадки, коли один знак читається по-різному. Він по праву вважається засновником науки єгиптології.

У давнину єгиптяни вели літочислення за правлячими династіями фараонів. З приходом нової династії відлік років починався заново. У IV ст. до н.е. єгипетський жрець-історик Манефон розподілив історію Єгипту на Стародавнє, Середнє і Нове царства.

Найважливішою рисою давньоєгипетської релігії було обожнювання царської влади. Померлий фараон прирівнювався до Осіріса (бога вмираючої і воскресаючої природи), який знаходить вічне життя. Правлячого фараона вважали живим богом. Такі уявлення мали реальну основу: влада фараона була абсолютною, йому підкорявся величезний бюрократичний апарат, належали всі землі в державі, в його особисте розпорядження надходили податки. Вірили, що влада фараона поширюється навіть на сили природи.

Існував обряд, коли фараон кидав до Нілу папірус, в якому наказував річці розлитися.

Простим людям заборонялося вимовляти вголос не тільки ім'я фараона, але навіть його царський титул. У написах ім'я фараона обводилося особливою рамкою – картушем (до речі, цей звичай допоміг у свій час розшифрувати ієрогліфи).

У давньоєгипетських ієрогліфах, картуш (від фр. cartouche, буквально – «набій», «патрон») – це довгастий контур із горизонтальною лінією знизу, який вказує на те, що написаний в ньому текст є царським іменем.

Дуже складними були уявлення єгиптян про смерть і потойбічний світ. Смерть та існування після неї вважали безпосереднім продовженням земного життя. Розумілося це настільки буквально, що існувало спеціальне заклинання, яке в замогильному світі відвертало смерть від людини, вже померлої на землі. До мертвих зверталися з письмовими проханнями, вони могли взяти участь у судовій справі, лікуванні хворого. Щоб забезпечити вічне існування, треба було дотримуватися безлічі спеціальних обрядів.

Єгиптяни вірили, що людина має декілька душ. Душа на ім'я Ба у вигляді птаха з людською головою в момент смерті покидає тіло. Для того щоб померлий ожив і знайшов безсмертя, Ба повинна повернутися до тіла. Звідси пішов звичай муміфікації.

Ще одна душа – Ка – примарний двійник людини, який мешкав у гробниці. Ка також повинна була мати можливість відшукати свою земну оболонку, для цього в гробницю клали скульптурні зображення померлого.

Роль мистецтва у Стародавньому Єгипті була абсолютно іншою, ніж у сучасній культурі. Мистецтво було носієм буття вічного. Тому праця художників вважалася священною. Вони займали високе соціальне становище. В історії збереглися імена єгипетських майстрів. Першу піраміду побудував Імхотеп. Він був і архітектором, і математиком, і лікарем. Разом з тим, свобода індивідуальної творчості була обмеженою, художник насамперед був охоронцем священних традицій.

У Єгипті вже на початку III тисячоліття до н.е. складається монументальна архітектура. Причому майже не збереглося громадських будівель, проте безліч – поховальних споруд і храмів. Першими серед культових споруд, які уособлюють могутність давньої культури Єгипту, є піраміди – гробниці для великих історичних особистостей.

Першою поховальною спорудою, для якої камінь став основним будівельним матеріалом, була ступінчаста піраміда фараона Джосера (Давнє царство), зведена під керівництвом Імхотепа.

Поблизу сучасного Каїра, в Гізі, розміщені найбільші піраміди Хеопса, Хефрена і Мікеріна.

У заупокійний комплекс Хефрена, крім піраміди і храму, входить гігантська фігура Сфінкса (хоч існує припущення, що Сфінкс побудований задовго до появи перших пірамід).

Один з найзнаменитіших жіночих скульптурних образів у всьому світовому мистецтві – портрет Нефертіті, дружини фараона Ехнатона.

Зображення цариці Нефертіті у високому головному уборі відтворюють у профіль, при цьому не видно, що робота над зображенням другого ока не закінчена. Одні дослідники пояснюють цю обставину раптово перерваною роботою (в майстерні всюди – сліди погрому), інші – наміром художника, який не захотів, щоб його твір замурували в гробницю.

Після походів Олександра Македонського замкнена єгипетська культурна традиція перервалася, але порівняно з іншими цивілізаціями Стародавнього Сходу через греків культурні досягнення Єгипту мали найбільший вплив на зовнішній світ.

3. Маска як елемент мистецтва та релігійних уявлень африканців

Африканська маска є елементом щоденного життя та втіленням релігійних переконань, атрибутом театрального дійства, витвором мистецтва.

Маска – «ключ» до душі, вона має мало спільного зі справжнім обличчям, хоча нагадує форму голови людини або морду звіра.

В Африці вважається, що світ, в якому існує людина населений духами. Дерево, тварина, гора мають свого духа – дружелюбного або ворожого. Африканські маски, які нагадували тварин, вважалися духами тварин. Буйволи, крокодили та антилопи були одними із найпопулярніших об'єктів зображення, особливо у культурі догонів і мамбара, де такі маски використовувалися під час церемоній ініціації юнаків.

Ініціація – звичай, що був широко розповсюджений у первісних і традиційних суспільствах народів світу, суть якого полягає у переведенні юнаків і юнок у дорослі вікові класи.

Африканська маска відноситься до скульптури, тому що різьблена з дерева і навіть з твердого матеріалу. Маски є різних видів: шоломи, налобні, гребені, натільні, дошки, особові. Особові маски використовуються в ритуалах, ними можуть користуватися всі: чоловіки, жінки, діти.

Маски-шоломи виготовляються з дерева. Налобні маски складаються, зазвичай з листя і тканин. До цієї маски виготовляється прикріплення, яке фіксується в районі лоба. Натільні маски дуже часто використовують вагітні жінки, які потребують захисту від лихого ока.

Щодо зображення на масці, то існують маски зі спокійними обличчями, очі в яких здебільшого заплющені, адже вони зображували померлих (для похоронних обрядів) та страхітливі маски, де людські риси найчастіше поєднувалися з рисами звіра (їх одягали під час полювання, традиційних свят, релігійних ритуалів).

Колір, фарба, розмір маски у кожного племені різні, залежно від звичаїв та традицій. Виготовляються Африканські маски з деревної кори, дерева, трави, шкіри, матерії, кістки й інших матеріалів і зображали людські обличчя, голови тварин або будь-яких фантастичних або міфологічних істот.

Африканська маска «Adwen Pa» є символом надії. У перекладі з діалекту «Adwen Pa» означає «позитивний мислитель»

Африканська маска «Akoben» символізує пильність і військову захист. Akoben – це звук горна, звіщає війну.

Використовується як бойовий клич

Ця маска в перекладі з мови «Акан» означає «паркан». В

Акан культурі всі будинки повинні мати огорожі, щоб

захистити сім'ю від зовнішніх ворогів. Ця

західноафриканської маска служить символом любові та безпеки

Африканське мистецтво маски – невід’ємна частина африканської культури, зокрема міфології. Маски – це давні твори мистецтва, що несуть прихований сенс, це не точне відтворення предметів, а «знак», який замінює невидиме.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Які релігійні вірування поширені в африканському культурному регіоні?
2. Охарактеризуйте особливості життя та традицій народів Африки Масаїв та Мурсі.
3. В чому особливість мистецтва Стародавнього Єгипту?
4. Проаналізуйте особливості релігійних вірувань стародавніх єгиптян

5. Які види масок існують?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Заповнити таблицю, підготувавши інформацію про три народи, які проживають на території Африки на вибір. За прикладом.

Назва народу	Особливості життя	Релігія	Звичай та традиції
Зулуси	Зулуси досить організовані, у них є король. Кожне плем'я складається з кланів в які входять громади, в кожній є вождь. Чоловік є головним в родині.	Християнство, традиційні культу. За законами зулуської релігії, смерть – результат чаклунства	Найдорожчий обряд – одруження. Чоловік повинен віддати за дружину 100 кілограм цукру і кукурудзи та 11 корів.

2. Розфарбуйте ескіз африканської маски, прокоментуйте, чому ви обрали певні кольори і що символізує маска.

3. Вставте пропущені слова.

За формою правління Давньоєгипетська держава була _____.

Честь відкриття секрету ієрогліфів належить французу _____.

Спочатку єгипетське письмо було _____, згодом _____.

Все боїться часу, а час боїться _____. Тип гробниць давньоєгипетської знаті епохи Раннього та Давнього царства, що були побудовані з сирцевої цегли прямокутниками із злегка похилими стінами та пласким дахом називають _____. Найдавнішою пірамідою вважається піраміда _____. Три найбільші піраміди в Гізі _____.

Тема 3. Американський культурний регіон

Актуальність теми зумовлена тим, що з одного боку, американська культура – це складова частину всесвітньої історії, а з іншого – унікальний експеримент «зустрічі культур», що відбувся після відкриття Америки. Наслідок цього – синтез культур, який зумовив утворення нових етносів, роль котрих у формуванні загальнолюдської культури дедалі зростає. Тому викладання культури американського регіону передбачає вирішення цілої низки теоретичних проблем: своєрідність доколумбових цивілізацій, проблема синтезу культур, специфіки загально регіонального й національного та інших, які активно розробляються в сучасній науці.

Мета: ознайомитися з періодизацією та характерними особливостями розвитку країн, які належать до американського культурного регіону; уміти оперувати знаннями про мистецькі явища, що характеризують американський культурний регіон; уміти характеризувати культуру американського регіону та виробити власне ставлення до явищ мистецтва.

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство.

Основні поняття: доколумбові цивілізації, майя, ацтеки, інки, колонізація, колоніальна культура, стрит-арт, графіті, джаз, рок, рок-н-рол, поп-музика.

План

1. Загальна характеристика культурного регіону.
2. Мистецтво доколумбової Америки: майя, ацтеки, інки.
3. Архітектура, скульптура Латинської Америки.
4. Архітектура, скульптура і живопис Північної Америки.
5. Музично-танцювальні ритми Америки.

1. Загальна характеристика культурного регіону

Субрегіони Америки
(за геосхемою ООН)

Сучасне населення двох материків Америки нараховує близько 850 млн осіб (у Північній Америці – близько 320 млн, а в Латинській Америці – близько 530 млн осіб).

Америку нерідко називають Новим Світом (ця назва закріпилася ще напр. XV – XVI ст.), розуміючи при цьому, що для частини американського населення материк Євразія був попередньою батьківщиною (Старим Світом) до їхнього переселення після відкриття Колумба. Індіанці, корінний народ Америки, як вважають учені, прийшли на цей материк з Азії. До колонізації індіанські племена Південної і Північної Америки перебували на різних стадіях розвитку. Проте схожість історичних доль всіх народів Америки разом з їхньою етнічною близькістю визначали спорідненість культури, однак не абсолютну.

Мистецтво Американського культурного регіону умовно поділяють на мистецтво народів доколумбової Америки, пов'язане з давніми індіанськими цивілізаціями, знищеними в результаті завоювання Америки європейцями, та мистецтво Америки в пізніші періоди (колоніальний і період незалежності), що розвивалося під впливом західноєвропейської культури і було принесене в Америку з Європи.

III. Мистецтво суверенних держав після здобуття ними незалежності

II. Мистецтво колоніальної епохи після завоювання європейцями Америки – Південної (XVI-XVII ст.) та Північної (XVII-XVIII ст.)

I. Мистецтво стародавньої доколумбової цивілізації корінних народів північного і південного континентів

Крім того, зважаючи на велике культурне розмаїття Америки, виокремлюють північноамериканське та латиноамериканське мистецтво.

Мистецтво цивілізацій доколумбової Америки має два основних вогнища розповсюдження. Перший осередок містився в Центральній Америці на території сучасних Мексики, Белізу, Гватемали й Гондурасу (тут виникли цивілізації майя, ацтеків та ін.). Другий – у Південній Америці на теренах сучасних держав Перу, Болівії, Колумбії, Еквадору та Чилі (цивілізація інків тощо). До нас від цих давніх цивілізацій дійшли переважно пам'ятки матеріальної культури: руїни міст і культових споруд, вівтарі, стели. Всесвітньо відомими творами архітектури є ступінчасті піраміди народів Центральної Америки.

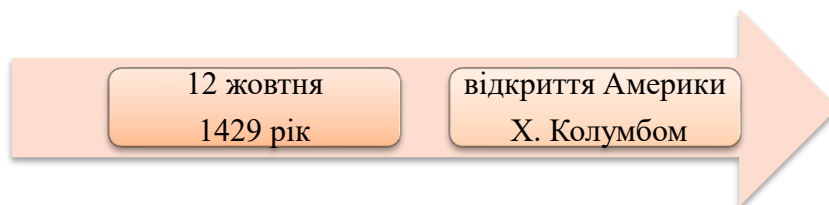
Культурні надбання доколумбових цивілізацій

На жаль, велику кількість пам'яток культури та мистецтва народів доколумбової Америки було знищено під час завоювання Америки європейцями. Особливо постраждало все виготовлене з дорогоцінних металів (такі речі було переплавлено й відправлено до Європи).

У наступний, колоніальний, період історії, мистецтво Америки розвивалося під впливом етнічного та расового різноманіття країн. Значний вплив на нього справили вихідці з Ірландії, Німеччини, Польщі, Італії, нащадки привезених з Африки рабів, а також корінні жителі континенту, американські індіанці.

2. Мистецтво доколумбової Америки: майя, ацтеки, інки

Народи доколумбової Америки перебували в географічній ізоляції протягом декількох тисячоліть. Внаслідок цього, хоч культура і розвивалася за загальними законами, але для неї було характерне відставання у часі від основних світових цивілізацій, повільніший розвиток. Європейська колонізація фактично зруйнувала й знищила індіанські цивілізації і привела до їх забуття, що викликало необхідність заново їх відкривати.

Походження предків латиноамериканців все ще продовжує залишатися загадкою. В основному сучасні дослідники вважають, що Америка не належала до центрів антропогенезу, а її первинне населення проникло сюди ще в кінці палеоліту з Північно-Східної Азії 30-25 тис. років тому внаслідок декількох хвиль переселення. Предки американських індіанців заселили величезні простори і розпалися на велику кількість мовних сімей та ізольованих груп. У науці багато суперечок викликає питання про можливі зв'язки Америки з іншими частинами світу в доколумбовий період.

Причинами переселення до Америки могли бути зміни клімату, виснаження місцевих життєвих ресурсів, зростання чисельності населення у сприятливі кліматичні періоди.

В історії культури доколумбової Америки виділяють декілька періодів:

- палеоіндіанський період (XXV-VIII тис. до н.е.)
- формативний або протокласичний (період між II тис. до н.е.-I ст. н.е.)
- класичний період (I-IX ст. н.е.)
- післякласичний період (X-поч.XVI ст.) час, коли переважна більшість величезних міст-держав припинили своє існування, формувалися нові політичні і культурні центри.

Утворилися царство **ацтеків** з центром в м. Теночтітлан (сучасне м.

Мехіко), рабовласницька деспотична держава **інків** Тауантіносуйу, **майя** – тольтекська держава зі столицею Чічен-Іца, а потім Майяпан як найбільші державні утворення.

До моменту відкриття Латинської Америки Х. Колумбом існувало безліч релігійних (за винятком монотеїстичних), вірувань і обрядів, що склалися у різних етнічно-соціальних груп корінного населення. Значного поширення набув тотемізм, в якому у перекрученому вигляді відображалися кровнородинні зв'язки індіанської первісної общини. Як пережиток тотемізму збереглося шанування древніми перуанцями пуми, кондора, яструба, риб, восьминога, мавп, кукурудзи, картоплі тощо.

Одним з важливих результатів процесу культурного розвитку було формування різних **систем писемності** у деяких народів доколумбової Америки.

Цікавим зразком примітивної «писемності» в області Анд було «вузликове письмо» – кіпу, яке являє собою шворку або палицю з прив'язаними до них відвідними різнокольоровими (кольору надавалося символічне значення) шнурками, на яких на різній відстані один від одного зав'язувалися вузлики. Іноді у вузлику закріплювався який-небудь предмет (шматочок дерева, камінь, зерно тощо).

Вузликowe письмо – кіпу.

Писемність ацтеків і народів куна являє собою піктографічне (малюнкове) письмо з елементами ієрогліфики. Певної системи розташування піктограм не існувало: вони могли розташовуватися і горизонтально, і вертикально. Піктографічним письмом записані легенди,

книги рецептів народної медицини.

Найдовершенішою **системою писемності** в давній Америці було ієрогліфічне письмо майя. У ньому вживалися фонетичні знаки (алфавітні і складові), ідеографічні (цілі слова) і ключові (пояснювальні значення слів, але такі, які не читаються). Всього виявлено близько 300 знаків. Мова ієрогліфічних текстів значно відрізняється від живої мови за вимовою, словником, граматиною. Ієрогліфічні тексти і написи майя досі повністю не перекладені.

Мистецтво доколумбової Америки дістало найповнішого вираження в монументальній архітектурі, яка розвивалася на території сучасної Мексики і в Центральній Америці. Архітектура обох цих областей мала багато спільних рис, зумовлених схожістю економічних, соціальних і релігійних інститутів, подібністю природних умов.

Архітектура і містобудування давньої Америки характеризуються стійкістю типів, уповільненою еволюцією композиційних, декоративних і технічних прийомів. Провідним типом були культові комплекси, які включають ступінчасті піраміди з храмом або вівтарем на верхньому майданчику, храм, палацові споруди для жерців і знаті, палаци для свят, «стадіони» для ритуальної спортивної гри, «обсерваторії» для астрономічних спостережень, а також різноманітні інженерні й оборонні споруди. Будівлі ставилися на штучних земляних платформах, складалися з сирцевої цегли (адобів), різних видів каменю, з використанням примітивного бетону і різного декоративного облицювання.

Кам'яна кладка велася на глиняному розчині або по-сухому, з застосуванням шипів і металевих кріплень. Камінь оброблявся кам'яними або бронзовими знаряддями і транспортувався без

допомоги коліс. Перекриття у вигляді фальш-склепіння (з поступовим

напуском рядів кам'яної кладки) або дерев'яні забезпечували створення дуже обмежених внутрішніх просторів порівняно з зовнішньою масою споруди і товщиною стін. Часто будівля ділилася на два вузьких приміщення поздовжньою стіною, іноді застосовувалися квадратні або круглі стовпи і навіть атланти - стовпи у вигляді статуй воїнів.

У композиції використовувалися прості геометричні форми, статичні, симетричні рішення. Традиційним було широке застосування орнаментики, скульптури і живопису. Планування комплексів і міст мало регулярний характер, орієнтувалися, звичайно, за сторонами світу. Великі міста мали мощені вулиці, зовнішній водопровід, оборонні споруди.

На території Мексики серед давніх культур важливе значення мала теотіуаканська «культура пірамід». У священному місті Теотіуакані, спланованому з урахуванням математичних та астрономічних знань, знаходилися ступінчасті Піраміда Сонця і Піраміда Місяця, «Храм Кецалькоатля», декорований головами пернатих змії.

Найбільшою популярністю користується архітектура майя, яка в класичний період створила на території сучасних Мексики, Гондурасу, Гватемали величні ансамблі Паленке, Тікаль, Копан та ін. В архітектурі майя особливого значення набувають внутрішні простори, а фасади і внутрішні стіни прикрашаються розписами, алебастровими рельєфами і рельєфними ієрогліфічними текстами.

Майстерно будували індіанці і висячі мости, сплетені з ліан, які через сторіччя наштовхнули архітекторів на ідею використати анологічні металеві конструкції.

Мистецтво індіанських народів розвивалося нерівномірно. Протягом приблизно двох з половиною тисячоліть процвітало найбагатше мистецтво майя, що створило твори дрібної пластики, вражаючий за декоративною фантазією орнамент, розвинені і складні композиції історико-побутового і ритуального значення, в ювелірних за майстерністю виконання кам'яних рельєфах. Мистецтво ацтеків відрізнялося керамікою, виробами з коштовних каменів і металів, узорним ткацтвом, виробами з пір'я, монументальна творчість була пройнята релігійними ідеями.

Важливе значення мала **музика** – невід'ємний елемент культових обрядів і церемоній. У розвинених племен існувала диференціація музики на «народну» і «придворну», існували спеціальні школи підготовки професіональних музикантів. Музичний інструментарій включав велику кількість різноманітних духових і ударних інструментів, з струнних був найпростіший монохорд - музичний лук.

В обрядах і ритуальних діях містилися елементи театралізації, були побудовані великі амфітеатри, створені твори драматургії

3. Мистецтво Латинської Америки

Доля Латинської Америки та історія європейської колонізації континенту пов'язані з особливостями місцевих культур і процесом заселення її європейцями.

Сама назва «Америка» з'явилася в 1507 році внаслідок випадкового збігу обставин. її запровадив молодий учений-космограф з Лотарингії М. Вальдзесмюллер. Він захоплювався написаними Амеріто Веспуччі листами про подорож до Америки в 1501 – 1502 роках і запропонував назвати Новий Світ на честь автора цих текстів. Космограф не підозрював, що Колумб і Веспуччі побували на одному й тому ж континенті. Топонім "Америка" вперше використав фламандський картограф Меркатор у 1538 році. Що ж до іспанців, то вони аж до XIX століття називали Америку Вест-Індією.

Європейська колонізація глибоко порушила індіанський світ. Вона освячувалася ідеєю боротьби з невірними насильницькою християнізацією,

культивувала неприкрите, позаекономічне примушування до праці. Колоністи, не лише дворяни, а й простолюд, опинившись в Америці, відчували себе вищою кастою стосовно індіанців, переставали працювати, перекладаючи на них весь тягар турбот про своє існування. Крім того, Америка пережила руйнівні катаклізми біологічного характеру внаслідок різниці між біосферами Східної і Західної півкуль. Хвороби, завезені з Європи, знищили сотні тисяч індіанців.

Те явище, яке сьогодні називають «зустріччю» Старого і Нового світів, спочатку являло собою жорстоке зіткнення, що закінчилося перемогою європейської цивілізації. Іспанський конкістадор утверджував свою культуру, свої цінності як переможець. Цим і визначалося спочатку те місце, яке зайняли у взаємодії різних цивілізаційних шарів іспанське начало й автохтонні культури.

Виникнення місцевих художніх шкіл у колоніальній Латинській Америці припадає на XVII століття, а розквіт – на XVIII століття. В колоніальний період у Латинській Америці домінував культовий живопис, проте, окрім картин релігійної тематики, що оздоблювали храми, художники досить часто писали портрети відомих церковників, віце-королів, губернаторів провінцій, членів їхніх родин. Натюрморт і побутовий жанр з'явилися значно пізніше, лише в середині XVIII століття, і були поширені меншою мірою (переважно в Мексиці).

Найоригінальніші школи малярства сформувалися в колоніальний період у Мехіко, Каракасі, Боготі, Кіто, Куско, частково в Лімі. Ці міста на території трьох основних віце-королівств (Нова Іспанія, Нова Гранада й Перу), були столицями або самих віце-королівств, або провінцій. Особливе місце в історії живопису належить Куско, другому після Ліми місту колоніального Перу, колишній столиці держави інків.

Особливості архітектури колоніального періоду Латинської Америки

бароко в різних місцевих і стадіальних варіантах (ультра-бароко в Мексиці)

канонізований європейський зразок

часто створена на руїнах індіанських споруд

поєднання архітектурно-декоративних традицій аборигенів і емоційності вивезених з Африки рабів

представницькі завдання християнства і колоніальної адміністрації (цим пояснюються гігантські масштаби)

опосередкований вплив мусульманської культури середньовічного Піренейського півострова

регіональні особливості архітектури

індіанські язичницькі емблеми й символи

Малярська школа Куско формувалася під безпосереднім впливом європейських художників: уже в 1533 році супутник Франсиско Пісарро Дієго де Мора написав тут портрет останнього Інки – Атауальпи. 1565

року, як свідчать архіви, тут працювали кілька іспанських та італійських живописців. Для творів школи Куско найбільш характерними є індивідуальність і своєрідність, що значною мірою зумовлено етнічним

фактором – переважно метисним та індіанським.

У Бразилії, португальській колонії, яка через це розвивалася дещо відособлено, колоніальне мистецтво досягло свого апогею у творчості геніального мулата Алейжадіньо; йому належать архітектурні й скульптурні роботи. Живопис колоніальної Бразилії не сформувався в певну школу й фактично не дав оригінальних взірців.

Наприкінці XVII на початку XVIII століття в Мехіко, Каракасі, Кіто вже працювали художники, що створили свої школи. В Мексиці це, передусім, Мітель Кабрера та його учні Хуан де Альсивар і Ігнасіо Марія Барреда -автори релігійних композицій, портретів, жанрових сцен. У Боготі, Кіто, Каракасі релігійний живопис у XVII -на початку XVIII століття в основному перебував під впливом робіт Мурільйо. Певну роль у цьому відіграв той факт, що в 70-ті роки XVII століття в Боготі служив його син, теж художник. Однак найбільшу славу Боготі й усій Колумбії приніс блискучий живописець і малювальник Грегоріо Васкес Себальйос, чие малярство є окрасою багатьох церков колумбійської столиці.

Найвидатнішою постаттю живопису Кіто став Мітель де Сантьяго. У своїй творчості він надихався роботами майстрів іспанської живописної школи Ель Греко, Веласкеса, Мурільйо. Значним досягненням Мігеля де Сантьяго було введення в композицію полотен пейзажу, який до того не зображався живописцями Кіто.

У стандарти жодного мистецького напрямку не вписується творчість Фріди Кало де Рівера (1907-1954), дружини Дієго Рівери, жінки трагічної долі. Картини мексиканської художниці (переважно автопортрети) відносять до символізму,

кубізму, сюрреалізму, магічного реалізму. Риси цих стилів дивно поєднуються в її наївному мистецтві, що виникло під впливом народної культури. Вона багато часу провела в лікарні, після того, як постраждала в автокатастрофі і почала малювати те, що бачила в дзеркалі. Мексиканська культура і мистецтво народів доколумбової Америки помітно вплинули на її творчість. Її художній стиль інколи характеризують як наївне мистецтво або фолк-арту. Засновник сюрреалізму Андре Бретон вважав її сюрреалістом. Її творчість насичена символами і фетишами, у ранніх роботах помітний вплив європейського живопису, а саме Боттичеллі.

Образотворче мистецтво Латинської Америки, збагачене досвідом багатьох поколінь, є значним внеском у світову художню культуру.

«Бог створив світ за шість днів. На сьомий він створив Ріо-де-Жанейро», – жартують бразильці, коли говорять про одне з найпрекрасніших міст у світі. Ще Ріо-де-Жанейро називають справжнім

земним раєм: з одного боку він оточений півколом гір, які наче виростають з блакитних глибин затоки, а з боку моря місто прикрашає грайлива смуга піщаних пляжів. Золотавий пісок підкреслює яскраво-зелене вбрання пальм. З висоти пташиного лету цю красу споглядає величезна статуя Христа Спасителя, яку не випадково вважають символом міста – розкинуті руки

Христа ніби обіймають та оберігають його, виражаючи водночас велич, прагнення захистити і співчуття (див. ілюстрацію на початку розділу).

У 1922 р. було оголошено конкурс проектів на кращий пам'ятник – символ нації. Переможцем став Ектор да Сілва Коста. Його ідею суспільство підтримало з величезним ентузіазмом, церква організувала по всій країні збирання благодійних внесків. Через дев'ять років на ці кошти збудували скульптуру.

Статую виготовили в Парижі за участю французького скульптора Поля Ландовського і багатьох інженерів, які розробляли каркас. Для того щоб уявити цю величезну споруду, наведемо деякі відомості. Так, наприклад, вага голови статуї – 35,6 т, кінцівок рук – по 9,1 т, розмах рук – 23 м, висота статуї – 30 м, постаменту -7 м. Статую було привезено з Парижа 12 жовтня 1931 р., встановлено на вершині пагорба Корковаду (на висоті 704 м) й освячено. *Цікаво, що церемонія освячення повторювалася ще двічі: у 1965 р. Папою Павлом V та у 1981 р. Папою Іоанном Павлом II. Ця скульптура, ніби величезний хрест, здіймається над містом. Тільки наблизившись до неї, розумієш, що перед тобою велетенська фігура Спасителя. Вона зачаровує погляд, викликає захоплення і священний трепет.*

Ще однією перлиною сучасної культури Південної Америки є місто Бразилія – столиця держави Бразилія. Побудоване приблизно за три роки (офіційне відкриття відбулося 21 квітня 1960 р.) на місці тропічних джунглів, воно вважається одним із наймолодших та найпрекрасніших міст світу. Сучасне планування вулиць та майданів, що вражають відкритістю простору, гармонійне поєднання споруд із пейзажем створюють неповторний образ міста.

Деякі будівлі Бразилії увійшли до скарбниці світового мистецтва. Це кафедральний собор, архітектурні форми якого символізують корону, будинок Національного конгресу, прикрашений двома 28-поверховими вежами-близнюками. Окрасою центру столиці є майдан Трьох влад із величезною скульптурною композицією Двох воїнів (автор Бруно Жоржі),

присвяченою людям, які збудували це місто.

У центрі Мехіко на площі Трьох культур розташовані знамениті споруди, що репрезентують єдність здобутків мистецтва країни всіх періодів розвитку: залишки індіанської піраміди й будинків ацтеків, католицький собор колоніальної епохи та сучасний хмарочос –

Латиноамериканська вежа (183 м). Отже, назва площі, внесеної до списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, цілком символічна і наголошує на єдності традицій та урбанізму.

Архітектура й образотворче мистецтво Латинської Америки, збагачені досвідом багатьох поколінь, є значним внеском у світову художню культуру.

4. Архітектура, скульптура і живопис Північної Америки.

Мистецтво північноамериканського культурного регіону пройшло довгий історичний шлях, йому притаманна еkleктичність, стильове розмаїття, що не дивно для мультикультурного суспільства.

Архітектура Північної Америки колоніального періоду мала наслідувальний характер, зазнала насамперед впливу класицизму, на відміну від Латинської Америки, де тривалий час панувало бароко.

Коли на зміну колоніальному періоду прийшов час національного відродження, у великих містах почали будувати величні громадські споруди. В архітектурі США запанувала

естетика неокласицизму. Неокласичні риси національного стилю були яскраво втілені під час будівництва Вашингтона. Зразком став знаменитий Капітолій – будинок для засідань Конгресу, розташований у самому серці столиці США. Його сплановано так, щоб нагадувати про велич Давнього

Риму. Праобразом купола вважається собор Святого Петра в Римі. Будівництво вели кілька поколінь архітекторів, будівля неодноразово модернізувалася.

Траплялися й інші стилі. Неоготичний стиль використовували, але переважно при будівництві університетів, церков, садиб. Зразком неоготичного стилю є Принстонський університет.

На початку ХХ ст. Америка почала стрімко висуватися на світовій арені як найбільша індустріальна держава. З появою «чиказької школи», засновником якої став «батько американського модернізму» Луїс Генрі Салліван (1856-1924), зодчество позбувається європейського впливу, у ньому почали домінувати прості конструкції зі скла і бетону (наприклад, Гарант-білдінг у Буффало).

Сполучені Штати Америки – батьківщина і світовий лідер з будівництва хмарочосів, адже перший виник саме у Чикаго. На архітектурні проекти хмарочосів вплинув стиль арт-деко. Одним із кращих його зразків вважають Крайслер-білдінг, що став символом Нью-Йорка.

Королівський музей Онтаріо в канадському місті Торонто – найбільший у країні. Колекція розміщується у 40 галереях і складається з понад 6 млн експонатів – зразків мистецтва Близького Сходу, Африки, Східної Азії, Європи,

Америци та, звісно, Канади. Музей діє ще із середини ХІХ ст., але про нього заговорили лише через 150 років завдяки дивовижному творінню сучасного архітектора Даніеля Лібескінда. Він зміг доповнити стару будівлю новою у

вигляді величезного кристала.

Гострокутна «прибудова» у стилі деконструктивізму виділяє музей з усіх споруд Торонто, змінює весь навколишній ландшафт. Кожна з п'яти граней цієї дивовижної споруди утворює п'ять великих виставкових залів. На парадоксальному поєднанні просторів, очевидно, позначився професійний музичний досвід автора проекту: Д. Лібескінд віртуозно користується ритмом, візуальною гармонією.

Символом свободи, демократії та справедливості стала одна з найвідоміших скульптур США у стилі неокласицизму, яку називають «Леді Свобода». Скульптор цього шедевра – Фредерік Огюст Бартольдї. Це подарунок Франції до 100-річчя американської незалежності. Конструкцію каркаса розробив Густав Ейфель, творець Ейфелевої вежі.

На честь переселенців у місті Сент-Луїс побудовано найвищий пам'ятник у США у вигляді арки (192 м висотою і шириною). У Вашингтоні до 150-річчя з дня народження Тараса Шевченка було відкрито меморіал, що складається з бронзової статуї поета та стели з рельєфом Прометея, автор – Леонід Молодожанин (Лео Мол).

Образотворче мистецтво Північної Америки колоніального періоду, як і всі види мистецтва того часу, орієнтувалося на творчість європейських митців. Живопис США – мистецтво порівняно молоде, воно розвивалося разом з молодою державою і пройшло шлях засвоєння різних стилів.

Одним із засновників реалістичного напрямку вважають Вінслова Гомера (1836-1910) – автора жанрових картин на суто американські сюжети та марин із проникливим зображенням людей серед природи.

Материнство і щасливе дитинство – провідна тема живопису Мері Кассат (1844-1926), яка розкрила її у багатоманітні портретних композицій і витонченій колористиці імпресіонізму. У пейзажах Роквела Кента (1882-

1971), зокрема суворої Аляски і Гренландії, поєдналися реалістичність зображення з романтикою та елементами символізму.

До Другої світової війни в Північній Америці, як і в Європі, розвивалися різні стилі модернізму, а після її закінчення виник рух постмодерністського мистецтва в усьому розмаїтті його напрямів і течій. До США емігрували зірки європейського живопису Сальвадор Далі, Піт Мондріан, Макс Ернст та інші. Центр світового авангарду перемістився з Парижа до Нью-Йорка. У США та Канаді жили і працювали також митці українського походження: видатний графік Яків Гніздовський (1915-1985), живописець-монументаліст Михайло Дмитренко (1908-1997) – автор розписів у церквах Міннеаполіса, Нью-Йорка, Торонто.

У межах абстрактного експресіонізму Джексона Поллока (1912-1956) народжується «живопис дії» та нова техніка «дріппінг», яка передбачає «безтямне» розбризування фарб по величезному полотну чи паперу, що лежить на підлозі. Вважалося, що така дія

відображає характер та емоційний стан художника, і саме в цьому сенс зображення.

Інший представник абстрактного експресіонізму Марк Ротко (1903-

1970) створював монументальні полотна, зафарбовуючи їх великими кольоровими площинами.

Іноді залишав між ними незафарбовані місця, пропонуючи глядачам активізувати уяву і домислити те, що не намальовано. Абстракціонізм загалом має неймовірну популярність на аукціонах. Картина М. Ротка «Помаранчеве, червоне і жовте» стала найдорожчим твором мистецтва, її придбали за 86,9 млн доларів. Секрет

такого комерційного успіху в тому, що ці експресивні полотна, якщо розглядати їх із близької відстані (на чому наполягав автор), володіють, як вважають деякі фахівці, майже містичною особливістю – викликають у глядачів сильні емоції.

З кінця 1960-х рр. великого поширення у США набув **гіперреалізм (або надреалізм)** – мистецький напрям, що полягав у створенні картин, які з фотографічною точністю наслідували реальне життя. Для досягнення гіперреалістичного ефекту художники використовували спеціальні пристрої, які проектували фотографічні зображення на полотно. Найвідоміші представники гіперреалізму – Річард Естес (нар. 1932), Ральф Гоїнгз (нар. 1928), Чак Клоуз (нар. 1940) та ін.

По-справжньому «революційним» напрямом мистецтва 1960-1970-х рр. став **відео-арт**, у якому художній образ створюється засобами відеотехніки. Його засновником вважається американо-корейський митець Нам Джун Пайк (1932–2006). Художнім матеріалом митця були екрани увімкнених телевізорів, з яких він складав різноманітні конструкції. Відтоді відео-арт розвивається паралельно з технологічним прогресом, і в наш час його головний творчий засіб комп'ютерні технології.

Графіті – таку назву дістали картини на стінах найнебезпечніших і найбрудніших кварталів та метрополітену в Нью-Йорку. Як вияв бунтівної культури андеграунду цей вид мистецтва стихійно розвивався під ритми репу та брейк-дансу. Сюжети перегукувалися з тими, які використовували послідовники поп-арту, однак художники не дивилися розчарованими очима на народну масу та її звичаї, а ставали виразниками культури, що виникла на задвірках великого міста. Офіційно графіті було визнано тоді, коли художник **Стефан Айнс** відкрив галерею альтернативного мистецтва у південному Бронксі в Нью-Йорку.

Графіті сьогодні є частиною **стрит-арту** (англ. street art – «вуличне мистецтво») – образотворчого мистецтва, характерною особливістю якого є яскраво виражений урбаністичний стиль. Але не можна ототожнювати графіті і стрит-арт. До стрит-арту належать також некомерційні постери (англ. poster – «афіша», «об’ява», «плакат»), трафарети, популярні сьогодні мурали (художній розпис стін будівель) тощо. Художники, для яких картинними галереями є вулиці, займаються стрит-артом здебільшого для того, щоб безпосередньо спілкуватися з громадськістю, привернути увагу до цього мистецтва як молоді, так і старшого покоління.

Ще один напрям американського мистецтва – **концептуалізм**. Він виник у середині 60-х років одночасно в Америці та Англії і дуже швидко став одним із провідних напрямів сучасного мистецтва. Полемізуючи з уже усталеним на той час поп-артом, що зосереджував увагу на предметному світі, концептуалісти твердили, що єдиним завданням художника є створення ідей, концепцій, адже форма може бути виконана будь-яким ремісником, однак придумати її може лише майстер-художник (Джозеф Кошут).

5. Музично-танцювальні ритми Америки

Музична культура Північноамериканського регіону складається з розгалуженого спектра вокально-інструментальних форм. Вони виникли шляхом складного поєднання різних джерел, насамперед африканських фольклорних ритмоінтонацій і європейської професійної музики.

У діалозі культур ХХ ст. значущості міжнародної мови набули джаз, рок- і поп-музика, що передають пульс бурхливої епохи. За своєю природою ці явища інтернаціональні. Своєрідним маніфестом музичної самостійності Америки у світовій культурі став джаз, що сформувався на зламі ХІХ-ХХ ст. на основі таких американських жанрів: спіричуел, блюз, регтайм та ін.

Спіричуел – архаїчні релігійні пісні афроамериканців. За тематикою і

настроєм вони відображали трагедію цього народу, його глибоку тугу. Жанр своєрідно синтезує традиції християнського хорового багатоголосся, балад англійських переселенців та імпровізаційну африканську манеру співу. Спочатку спіричуел виконували колективно, згодом – соло із супроводом. Багато зразків жанру записав співак Поль Робсон (1898-1976).

Блюз – тип світської фольклорної негритянської пісні з ліричним меланхолійно-сумним настроєм, що виконує соліст із супроводом гітари. Неперевершеною «імператрицею блюзів» була Бессі Сміт (1894-1937), яка змогла передати неповторну поезію, чуттєвість і журбу блюзових інтонацій.

Картина витоків джазу буде неповною, якщо не згадати негритянські менестрельні театри. Репертуар складався з пародій-карикатур на афроамериканців і мав усі складові мюзиклу: гумористичні сценки і діалоги, пісні і танці під банджо або ансамблі, циркові трюки. Тут зароджується стиль фортепіанної гри та відповідний жанр танцювальної п'єси регтайм (дослівно «рваний ритм»). У його основі – дві ритмічні лінії, що не збігаються: мелодія із загостреним синкопованим ритмом і чіткий «кроковий» акомпанемент. Засновник жанру композитор Скотт Джоплін (1868-1917) – автор близько 44 регтаймів.

Специфічним явищем культури Америки були численні духові оркестри, так звані «бенди». Виконавці, переважно аматори, грали на слух танцювальну та маршову музику під час свят і вечірок, на парадах і карнавалах. Чимало подібних маршових капел було в Новому Орлеані — на батьківщині американського джазу. Новий музичний напрям виник у

середовищі креолів, культура яких істотно відрізнялася від культури афроамериканців-пролетарів.

Характерними рисами африканської народної музики, як вам відомо, є поліритмія, імпровізаційність, колективне музикування. Європейці принесли у джаз

мелодику і гармонію. До видатних представників класичного джазу належать «король труби» Луї Армстронг (1900-1971) та композитор, піаніст і аранжувальник Дюк Еллінгтон (1899-1974). Майстерність гри на трубі Армстронга здобула міжнародне визнання, як і фортепіанна гра легендарного Еллінгтона. Вони організували й очолили джазові колективи, які виступали у престижних концертних залах світу, зокрема у Карнегі-холі та Метрополітен-опері.

Рок-музика виникла на початку 1950-х років, коли сформувався пісенно-танцювальний стиль рок-н-рол. Він став результатом поєднання ознак кількох жанрів: блюзу, кантрі, фолку, диксиленду.

З іменем Елвіса Преслі (1935-1977) асоціюється уявлення про здійснення «великої американської мрії»: простий хлопець, у минулому водій вантажної машини, піднімається на американський рок-олімп (звісно, не без допомоги реклами, фірм грамзапису), надіває корону короля рок-н-ролу і стає казково багатим. Одна з перших пісень цього кумира молоді «Все гаразд, мамо» стала сенсацією. Елвіс Преслі мав специфічний тембр голосу, що нагадував негритянський хрипливатий спів, та екстатичну манеру виконання. Його неповторний імідж у більшості молодих слухачів викликав екстаз, в інших – бажання заборонити це видовище як непристойне, що збуджує нездорові інстинкти. Співак знявся в багатьох голлівудських фільмах, де виконував зазвичай роль ковбоя, що закохується в симпатичну блондинку.

Рок – це осмислення актуальних проблем життя і ролі в ньому людини, це поштовх до критичних роздумів і активних дій. В Америці рок-музика стала не просто стильовою течією, вона відіграла роль «учителя життя» кількох поколінь. Від часу народження й до сьогодні рок-музика є компонентом так званої молодіжної субкультури (або контркультури). Про

взаємовпливи легкої і серйозної музики свідчать композиції арт-року, в яких використано твори класиків Баха, Генделя, Вівальді, Моцарта, Бетховена, Чайковського та інших.

Терміном поп-музика визначають явища масової музичної культури, які мають комерційне спрямування. Вони введені в систему засобів масової інформації та в індустрію тиражування (аудіо та відеозапис) і розваг. Первістком поп-музики став шлягер, йому притаманні тексти з тематикою про кохання, прості мелодії, призначені для мас, а не для еліти.

Сучасна масова музична культура Америки – це грандіозний шоу-бізнес. Вирішальну роль відіграло в ньому виникнення нових технічних можливостей. Завдяки відеокліпам небувалого злету популярності досяг Майкл Джексон (1958-2009) – найуспішніший сольний вокаліст, справжня «легенда епохи». Його альбом «Трилер» увійшов до Книги рекордів Гіннеса: тираж сягнув 35 млн! Не останню роль у популярності співака відігравали його емоційність та своєрідна естетика сценічного руху, зокрема його неповторна «місячна хода». В артистичній кар'єрі культового співака визначальними були не стільки художні та людські якості, акторська самовідданість, скільки професійно створений імідж, який підтримували візуальними ефектами, трюками – необхідними атрибутами естетизованого маскульту.

Літопис американської музичної культури буде неповним, якщо не згадати запальні танці, що темпераментно передають її дух. На фольклорній основі з перевагою афро-американських ритмоінтонацій зароджувалися різні танцювальні стилі і жанри, зокрема й так звані джазові танці: степ, чарльстон, рок-н-рол. У свою чергу рок-н-рол дав життя новим танцям, що спочатку виникли у США, а згодом поширилися іншими країнами світу: твіст, шейк, брейк тощо.

Степ, або чечітка, – це танець, в якому синкоповані удари носка, каблука і стопи створюють своєрідний ритмічний акомпанемент різним танцювальним рухам. Виконують його у спеціальних черевиках із

металевими пластинами на носках і каблуках. Нерідко танцюють у парі. Основа ступу – перегук із музикою (переважно джазовою), інтерпретація її ритму. Для танцівників характерні пантоміма, філігранні рухи рук, легка «граніг», майже невагома навіть у найскладніших па.

У портовому містечку Чарлстон у Південній Кароліні, де майже половину населення становлять афроамериканці, виник чарльстон, що поступово набув надзвичайної популярності в Америці та Європі. Йому притаманні синкопований ритм, характерні пружинні кроки, притупування. За походженням чарльстон є різновидом відомого бального танцю фокстрот.

Диско – напрям танцювальної музики, що не без іронії визначають як «ритм без блюзу». Термін «дискотека», як і саме явище, набули поширення далеко за межами Америки. Комерційна машина, що швидко запрацювала для популяризації диско, витягнула його з провінційних дискотек на великий екран кіно і телебачення. Захоплення диско набуло масштабів епідемії.

У США народився танцювальний жанр хіп-хоп – музика вулиць і афроамериканських кварталів Нью-Йорка. Основоположним елементом хіп-хопу є реп – ритмічний речитатив, що зазвичай читається під музику з важким бітом. Охоплює широкий діапазон стилів. Фільми, телешоу та інтернет сприяли розвитку хіп-хоп-культури за межами її батьківщини.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Які спільні риси, на Вашу думку, об'єднують доколумбові цивілізації?
2. Як вплинуло відкриття американського континенту на особливості культурного розвитку регіону?
3. Назвіть найвидатніші пам'ятки архітектури та скульптури північноамериканського культурного регіону.
4. Чим вирізняється архітектура Латинської Америки?
5. Чому, на вашу думку, авангардні напрями мистецтва розквітли у США?

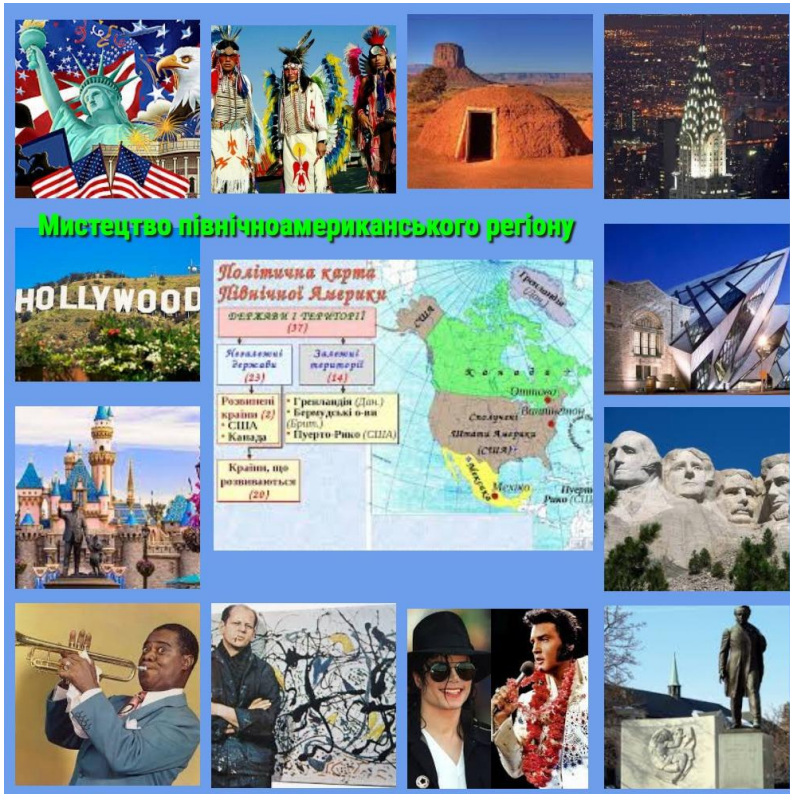
ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Заповніть таблицю, скориставшись текстом лекції та інтернет-джерелами.

Назва цивілізації (територія, час найвищого розквіту)	Види мистецтва, що розвинулись			Особливості суспільного устрою; досягнення; цікаві факти
МАЙЯ (тер. Сучасн. Мексики; столиця <i>Майяпан</i>) розквіт VIII ст.-занепад Xст. (після вторгнення племен <i>науа</i>)				
ІНКИ (на тер. Перу і частково Чілі, Болівії, Аргентини, Колумбії, Еквадору; столиця <i>Куско</i>) розквіт XIV – XVст.; знищення 20і р. XIVст. Після завоювання канкістадором <i>Франциско Пісаро</i>				
Тольтексько- АЦТЕКСЬКА- остання велика цив. Америки (суч. Мексика; столиця Мешика- <i>Теночтілан</i>) засн.-розквітXII- XV ст.- зруйнована у 1521 р. <i>Ернаном</i> <i>Кортесом</i>				

2. Створіть лепбук на тему: «Кіноіндустрія американського культурного регіону».

3. Розгляньте колаж та складіть усну коротку розповідь про американський культурний регіон відповідно до частин колажу.

Тема 5. Далекосхідний культурний регіон

Актуальність теми: Кожна з великих культур Далекого Сходу є унікальною і неповторною. Це і естетичні та художні особливості китайського мистецтва, що мають тисячолітню історію, і філософські традиції буддизму, конфуціанства та даосизму.

Мета: ознайомити з особливостями культури далекосхідного регіону, філософсько-релігійними вченнями, охарактеризувати основні положення, буддизму, конфуціанства та даосизму, виховувати ціннісне ставлення до оригінального народного мистецтва далекосхідного регіону, розвивати мистецькі компетентності студентів.

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство.

Основні поняття: буддизм, даосизм, конфуціанство, Інь та Янь, нецке, окімоно, порцеляна, батик, ступа, ікебана

План

1. Вплив філософсько-релігійних вчень на мистецтво регіону.
2. Архітектура країн Далекого Сходу.
3. Декоративно-ужиткове мистецтво Далекого Сходу.
4. Театральне мистецтво далекосхідного регіону.

1. Вплив філософсько-релігійних вчень на мистецтво регіону

Розглядаючи особливості розвитку культури далекосхідного регіону, звернемо увагу на особливості розвитку Китаю та Японії, кожна з яких є унікальною та неповторною. Сьогодні Японія і Китай – держави, де гармонійно переплітається архітектура Стародавнього Сходу та найсучасніші технології. Цим культурам притаманне єднання внутрішнього світу людини з природою, прагнення самовдосконалення, гармонія людини і світу.

Найбільш поширеними видами релігій в Китаї є даосизм, буддизм і конфуціанство. Також відмінною рисою є те, що китайці можуть сповідувати

коло, розділене на дві рівні половини. Одна сторона рівного кола чорна, а інша біла, але в кожній краплі є по точці: всередині темної половини є біла точка, а на світлій половині – чорна точка. Саме коло – це наш Всесвіт, а вона нескінченна. Усередині Всесвіту живуть, взаємодіють і доповнюють один одного дві енергії – інь і янь, чоловіче і жіноче начала. Вони різні, але здатні проникнути один в одного – про це говорять точки всередині кожної половини. Про те, що між цими половинами немає чіткої межі, каже хвиляста лінія, яка їх розділяє. Якщо дивитися на цей символ, то створиться враження, що зображення всередині кола-Всесвіту рухається, половини плавно перетікають одна в іншу, енергії зливаються і знову роз'єднуються, і так нескінченно. Завдяки подібним метаморфоз і існує Всесвіт.

Японія (Японська Держава) – острівна держава в Східній Азії до її складу входить понад 6852 островів. Офіційна назва держави в перекладі з японської мови означає «місце, де сходить Сонце». У країні мешкає близько 127 млн. осіб. Це держава з безліччю традицій, особливостей і правил поведінки, незвичних для європейської людини. Японський спосіб життя не

передбачає якихось універсальних норм поведінки. Для японців є важливим обов'язок честі (гірі). Вишукана самобутність японської культури завдячує таким феноменам, як синтоїзм, самураї, сумо, дзюдо, театр кабукі, ікебана, чайна церемонія, декоративний сад.

Синтоїзм – політеїстична язичницька релігія японців. В основі лежать анімістичні, фетишистичні, тотемістичні вірування. На відміну від світових релігій не має засновника та єдиного святого письма. Оформилася у релігійну систему під впливом буддизму, даосизму і конфуціанства.

Японці вважають чорний кольором шляхетності й досвідченості, тоді як білий колір символізує молодість і учнівство. Саме тому чорний пояс

отримують володарі вищого рангу майстерності у деяких бойових мистецтвах. В японській мові слово «чотири» співзвучно слову «смерть», тому цю цифру вважають нещасливою. З цієї причини в готелях, лікарнях і багатоповерхівках Японії найчастіше немає четвертого поверху. В Японії заохочується короткий сон на робочому місці, так як подібний вид відпочинку вважають показником серйозного ставлення людини до праці.

Японська сакура – це відомий символ японської культури. В країні існує свято на честь цвітіння сакури (ханамі), яке святкують 27 березня в центральному парку столиці. Японці вірять, що у квітах цього чудового дерева живуть душі померлих предків.

Тож, святкуючи, люди мають можливість із ними спілкуватися. Інші стверджують, що пікнік під розквітлим деревом, приносить добробут у родину. А ніжний пилок сакури, який падає в чашки з напоями, додає здоров'я. Красу квітучої вишні оспівують у легендах. Одна з них розповідає про бога Нінігі – онука богині Сонця, який спустився на землю, щоби знайти собі наречену. Бог великих гір запропонував йому своїх дочок – одну гарну, що звали Ханамі та другу – не дуже гарну, але міцну і високу дівчину, на ім'я Фудзіяма. Нінігі, сподобавши красуню Ханамі, вибрав її в дружини, а старшу відправив до батька. Тоді Бог великих гір розказав Нінігі, що з Фудзіямою його життя могло бути довгим та міцним, наче скеля. А з Ханамі життя буде хоча і яскравим та приємним, але недовгим, як цвітіння сакури.

Естетичними та художніми підвалинами, які вплинули на формування світогляду та мистецтва Японії та Китаю є філософські традиції буддизму, конфуціанства та даосизму.

Вчення	Засновник	Основні засади вчення:
Буддизм	Сіддхартха Гаутама (Будда)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Життя є страждання. 2. Існує причина страждань. 3. Страждання може бути припинено. 4. Існує шлях, що веде до припинення страждань.
Даосизм	Лао-цзи	<ol style="list-style-type: none"> 1. Дао – той природний шлях, якого дотримуються всі речі в світі і якому підпорядковується сам світ. 2. Де – моральний закон, який встановлює норми взаємин між людьми і правила відносини людей до навколишнього світу. 3. Ци – універсальна життєва енергія, що наповнює людини і доставляє йому волю до дотримання всесвітнього закону – слідування по великому шляху Дао.
Конфуціанство	Кунфу-цзи (Конфуцій)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Культ Неба – небо частина природи, вища духовна сила. 2. Ритуали (лі) – добровільне дотримання людиною ритуалів набагато ефективніше виховує в ній принципи гідної поведінки, ніж зовнішній щодо людини закон, що опирається на покарання. 3. Благородна людина – ідеал для людства властиві обізнаність, чуття міри, самовимогливість, підпорядкування своїх помислів і дій велінню Неба, думкам мудреців і великих людей. 4. Людинолюбство – стався до інших так само, як хотів би, щоб ставилися до тебе.

2. Архітектура країн Далекого Сходу

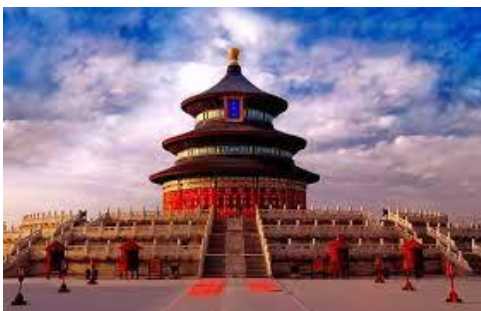
Архітектура Китаю та Японії, незважаючи на наявні відмінності, здавна була тісно пов'язана між собою. Будівельні прийоми, що виникли більше двох тисяч років тому, без істотних змін збереглися до ХХІ ст.

У мистецтві архітектури китайці надавали велике значення давній натурфілософії, яка була заснована на синтезі понять «їнь» і «янь». Китайські архітектори незмінно прагнули до симетрії і гармонії. Одна з особливостей архітектури Китаю – його культові споруди.

Першість у формуванні стильових особливостей далекосхідної архітектури, безумовно, належить Китаю, культурний вплив якого відчували всі сусідні країни. Характерний тип китайської архітектури – пагода.

Пагода – висока струнка багатоярусна башта. Пагоди бувають однаюрські, трияюрські, але більшість має сім або тринадцять ярусів. Китайська нумерологія стверджує, що саме ці числа сприятливі, оскільки відповідають чоловічому началу янь. Пагоди будували з каменю, цегли, дерева, заліза і навіть із золота. Стародавня китайська архітектура – це використання дерев'яного каркасу. Існують різні архітектурні стилі в Китаї, серед яких: імперська, садова, релігійна.

Характерні ознаки китайської архітектури: багатоярусні дахи, краї яких робили зігнутими. Такі дахи: оберігали стіни від дощів, імітували силуети гір та гілки дерев. Двері, вікна, дахи, фасади і карнизи прикрашали тваринним і рослинним орнаментом. Зображення тварин або рослин на краю даху було побажанням мешканцям будинку і його гостям щастя і удачі. Символи фенікса, тигра, дракона і черепахи, наприклад, означали чотири сторони горизонту. Журавель, що летить або танцюючий, – знак щастя і удачі. Усі декоративні елементи несли певне смислове значення. Використовувалися яскраві фарбники. Дерев'яні деталі фарбували червоним лаком. Імператорські палаци покривали золотавою черепицею, храми синьою (блакитною), житло – сірою.

Храм Неба – храмово-монастирський комплекс у центральному Пекіні, що включає єдиний храм круглої форми в місті – Храм Урожаю. Занесений ЮНЕСКО в список всесвітньої спадщини людства.

Шаолінь – буддистський монастир у центральному Китаї. Розташований на горі Суншань.

Великий китайський мур – низка кам'яних та земляних укріплень у північній частині Китаю

Архітектура Японії

В архітектурі Японії помітні запозичення з китайської архітектури. Для типово японських споруд характерна асиметрія. В цілому, для японської архітектури характерне прагнення до простоти. Будівлі світлі і відкриті, в основному складаються з прямокутних елементів. Для японської архітектури характерне прагнення до простоти. Споруди світлі і відкриті, в основному складаються з прямокутних елементів.

Архітектура Японії – одна з небагатьох у світі, чиї споруди до XIX ст. будувалися з дерева. Японські храми-монастирі завжди зливаються з навколишнім ландшафтом. Вони складаються з семи споруд: зовнішня брама, головний, або золотий храм, храм для проповіді, барабанна вежа, або дзвіниця, бібліотека, багатоярусна пагода, скарбниця.

Основні риси стародавньої архітектури Японії: головний матеріал – деревина, якої багаті місцеві території. Завдяки їй будови добре витримують всі капризи природи, легко розбираються і переносяться на інше місце. Міцні двосхилі дахи, які добре витримують потоки проливних дощів, і загнуті карнизи будували під впливом китайських зодчих, але вони більш витончені. Всі будівлі чудово вписуються в ландшафт, храми найчастіше розташовані в

парку або підняті над водою на палях. Стародавні зодчі зводили не окремі об'єкти, а цілі комплекси.

Замок Хімедзі – японський замок у місті Хімедзі, Японія. Назва походить від гори Хіме, біля підніжжя якої він розташований. Також популярна назва «замок білої чаплі».

Монастир Кійомідзу або Кійомідзу-дера – буддистський монастир в Японії.

Переклад з англійської-Храм То-дзі, також відомий як Кьо-о-гококу-дзі – це буддистський храм Сінгон у приході Мінамі-ку в Кіото, Японія.

3. Декоративно-ужиткове мистецтво Далекого Сходу

Декоративно-ужиткове мистецтво Далекого Сходу відоме оригінальними виробами з порцеляни, дерева, кістки, коштовного каміння.

Найбільш таємниче стародавнє мистецтво Китаю – «порцелянове» ремесло.

Порцеляна – це збірний термін, який включає в себе всі керамічні вироби (білі та прозорі), незалежно від того, з яких компонентів вони зроблені та для яких цілей.

Процес виробництва порцеляни Китаю був засекречений, за розголошення таємниці невірний піддавався страті.

Навіть сьогодні не всі секрети китайського виробництва порцелянових виробів розкриті до кінця. Правителі вірили: якщо хтось замислив їх отруїти, то на наявність отрути в їжі чи напої вкаже китайський порцеляновий посуд – сулії, чаші, блюда, змінивши свій колір.

У Європу китайську порцеляну завезли в XVI столітті. Секрети ремесла передавались від покоління до покоління. З порцеляни виготовляли фантастичні за формою і декором вази, тарілки, чайники, статуєтки. Прикрашали барвистими розписами з мотивами символічних квітів, пташок, драконів, пейзажами і сценками з тем живопису. Ця країна дала світу шедеври порцеляни, секрети виготовлення якої передавалися з покоління в покоління.

Нецке – мініатюрний виріб, найчастіше невелика статуєтка, що виконувала роль гудзика, засобу закріплення на поясі чи окраси на кимат застібки в японському одязі кімоно чи косоде.

Традиційно для їх створення використовували слонову кістку, а також оленячі, буйволячі і носорожі роги, ікла ведмедя і тигра, кістка моржа, різні породи дерева і їх коріння, скам'яніле дерево. Пізніше стали виготовляти фігурки з порцеляни, яскравого корала, нефриту ніжних відтінків, панцирів черепах і раковин моллюсків, навіть зі скла. Нецке також використовуватися в якості амулетів і талісманів. Серед зображень, традиційних для японських нецке, часто можна зустріти зображення тварин. Вони мають сакральний сенс, а також відображають природні особливості Японії.

Часто малознайомі з японською культурою люди плутають фігурки нецке з іншим видом традиційного японського мистецтва окімоно. Ці статуєтки дуже схожі на нецке, але не володіють ніякими магічними здібностями.

*Окімоно – це японський термін означає
прикраса експозиції, витвір мистецтва,
декоративний об'єкт – дослівно перекладається
«поставлена річ».*

Є загальним найменуванням всієї станкової скульптури малих розмірів, призначеної лише для оформлення інтер'єру, за розмірами буває схоже на нецке, але в окімоно відсутній отвір для шнура, який є в нецке. Мистецтво оригамі виникло в Китаї, в давнину, коли винайшли папір. Але розвиток цього мистецтва відбувся саме в Японії. 11 листопада відзначається Всесвітній день оригамі. Він пов'язаний з важливою історичною датою – днем закінчення Першої світової війни, яка офіційно закінчилася об 11 годині 11 листопада 1918 року. Це був перший день миру після війни, що тривала 4 роки і 3 місяці. Символом цього дня став японський паперовий журавлик. Крім того, чотири «одиниці», що складають цю дату, символізують чотири сторони квадрата, з яких складаються традиційні фігурки. У ці свята діти і дорослі випускають білих журавликів у небо, оскільки саме цих птахів вважають символом миру. Оригамі – мистецтво складання паперу. Метою цього мистецтва є створення витворів шляхом використання схеми геометричних згинів і складок. Ікебана зародилася в Китаї в VII столітті. Її винайшов священник-буддист. Спочатку вона використовувалася як підношення богам, Буддам і створювалася тільки ченцями. Ікебана означає «мистецтво, що дає життя квітам» або ка-до – шлях кольорів. Японці створювали його для вираження основних принципів буддистської філософії і поміщали в храмах, що було основним символічно значущим ритуальним обрядом протягом довгого часу.

Сама композиція фокусується у вигляді трикутника, з трьома переважаючими елементами, які символізують небо, землю і людство.

Ікебана – традиційне мистецтво аранжування квітів у Японії.

Ікебана зародилася в Китаї в VII столітті. Її винайшов священник-буддист. Спочатку вона використовувалася як підношення богам, Буддам і створювалася тільки ченцями. Ікебана означає «мистецтво, що дає життя квітам» або ка-до – шлях кольорів. Японці створювали його для вираження основних принципів буддійської філософії і поміщали в храмах, що було основним символічно значущим ритуальним обрядом протягом довгого часу.

Сама композиція фокусується у вигляді трикутника, з трьома переважаючими елементами, які символізують небо, землю і людство.

Китайський розпис по шовку (батик) – самостійний вид мистецтва і спосіб прикраси текстильних речей: одягу, хусток, завіс, театральних куліс.

Батик – це техніка розпису по тканині за допомогою воску та барвників.

Віск використовувався як основа часткового фарбування тканини для отримання візерунків і орнаментів.

Інструменти для розпису по шовку: різні по ширині і жорсткості спеціальні пензлі для фарб та клею або воску, тонкі скляні трубочки для нанесення резервуючого складу, губки, формочки, ножі, трафарети, воронки, пластмасові або дерев'яні палички. Художні особливості батика у поєднанні багатьох видів образотворчого мистецтва: це елементи графіки, мозаїки, акварелі, пастелі, вітражу.

4. Театральне мистецтво далекосхідного регіону

Коріння театру народів далекосхідного регіону сягає у далеке минуле. В історії театального мистецтва значуще місце належить видам японського театру – Но і Кабукі. На їх прикладі можна досягнути загальною ознакою «східного театру».

На основі стародавніх традицій зусиллями двох видатних театральних діячів Японії того часу, Каньамі й Дзеамі (батько і син), був створений театр Но. Театр Но (з яп. – майстерність) зародився в XIV ст. і швидко став популярним серед самураїв і вищої знаті. Він був проголошений «церемоніальним театром». У ті часи вважали, що хороша акторська гра сприяє процвітанню країни, а погана – гнівить богів і приносить біду. Тому недбалість у виконавстві карали, інколи навіть жорстоко (засудженням до характеру). Через такі вимоги актори стали звертати увагу передусім на техніку. Це привело до створення унікальних виконавських прийомів. Для досягнення урочистості змінили ритм вистави: темп розмовної мови, що існував раніше, замінили на протяжний діалог. Також збільшили танцювальні сцени. Основні джерела тематики п'єс Но: японські легенди, прадавні казки, відомі історичні події, твори класичної японської літератури, епізоди з життя знаменитих поетес і поетів, китайські легенди.

Вистава сучасного театру Но, у якій беруть участь актори, співаки і музиканти, будується на художній умовності – символіці жестів, рухів, дій, декорацій. Акторів поділяють на три категорії: виконавців головних, допоміжних ролей та інтермедій. Вони мають різні амплуа. Наприклад, головна дійова особа в певних п'єсах з'являється в різних образах: спочатку як звичайна людина, потім як дух, примара. Актор з амплуа «юнак» виконує ролі дітей, підлітків, також роль імператора. Повільні рухи і жести акторів умовні і багатозначні: стрибок з

підставки на підлогу може означати, що героїня «кинулась у річку», а змах батоном – рух вершника. Віяло в одній сцені може означати меч, в іншій – чарівний жезл.

Вистави Но відбуваються на квадратних сценах. Світле поліроване дерево сцени створює враження простоти, чистоти, строгості. Над сценою, на чотирьох стовпах, піднімається дах. Сцена відкрита з трьох боків, четвертий бік – стіна-задник, на золотому тлі якого зображена зелена розлога стилізована сосна (символ довголіття й доброзичливе привітання глядачам). Декорації на сцені не використовуються. Для того щоб глядачі знали, де відбувається дія, до тексту п'єси включаються слова, що описують обстановку.

Маска – головний засіб виразності в театрі Но.

Зазвичай актор володіє декількома масками одного виду. Грим у театрі не використовують. Маску носять із перукою, підфарбовують губи, підмальовують очі, брови.

Кабукі Буквальний переклад – «майстерність співу й танцю». Походження мистецтва Кабукі пов'язують з іменем жриці синтоїстського храму в Ідзумо танцівниці Окуні, яка славилася виконанням релігійних танців.

Споконвічно п'єси Кабукі проходили на вулиці, на сцені, відкритій із трьох боків, але поступово дійство перенеслося в приміщення. З 1653 р. в трупах кабукі могли виступати тільки зрілі чоловіки.

Практично до сьогодні всі ролі кабукі виконуються чоловіками. Актори, які спеціалізуються на виконанні жіночих ролей називаються онагата або ояма. Серед акторів кабукі існують справжні театральні династії, які спеціалізуються на певних стилях гри.

У ще одному унікальному театрі Кабукі (від кабу – пісня і танець) також суворо дотримуються сценічних традицій і канонів поведінки персонажів. Сюжети Кабукі поділяють на дві категорії: історична драма про подвиги воїнів або вельмож і сімейна драма про життя і кохання представників нижчих верств суспільства. Усі теми добре відомі публіці, тому що в східному театрі важливо не те, що показують, а те, як це показують. Тобто акторська майстерність, трактування і манера виконання посідає головне місце. Саме в театрі Кабукі вперше у практиці світового театру було застосовано сцену, що оберталась.

Чоловічий актор кабукі в жіночій ролі

На відміну від Но, у Кабукі не використовують маски, замість них на обличчя наносять яскравий грим, що підкреслює риси обличчя актора або створює «маски» надприродних істот чи тварин. Комбінація яскравого гриму й пишного вбрання робить виставу неймовірно видовищною і яскравою.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Які життєві цінності і пріоритети населення Китаю і Японії?
2. У яких видах мистецтва Китаю і Японії найбільше відображений національний характер культури?
3. Які характерні особливості притаманні храмовій архітектурі країн далекосхідного культурного регіону?
4. Порівняйте зразки китайської, японської архітектури та визначте національні своєрідні особливості й спільні риси.
5. У чому своєрідність театрів Но і Кабукі?

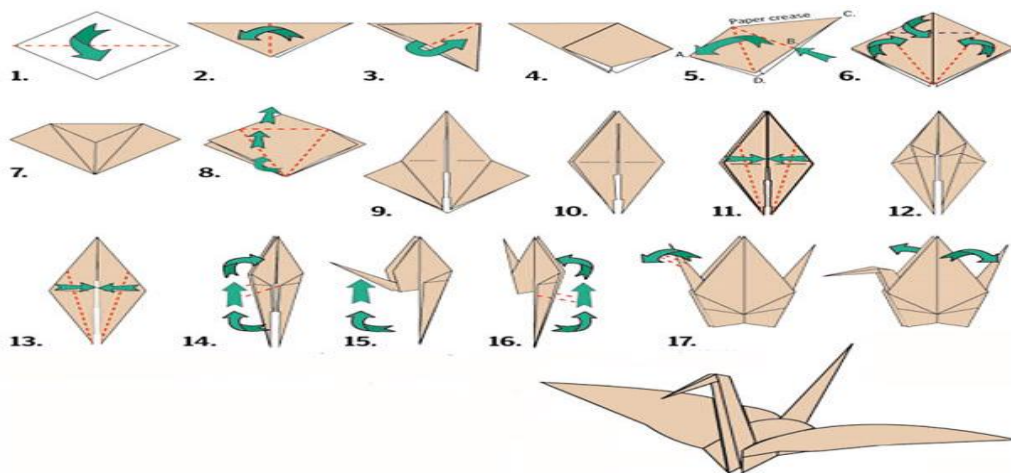

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Заповніть таблицю

Країна	Китай	Японія
До якого типу культури належить		Відкрита
Символи (тваринні, рослинні)		Сакура
Релігія		Синтоїзм, Буддизм
Звичай та традиції		Японці вітають один одного поклонами. Поклони можуть бути як простим кивком голови, так і глибоким поклоном. Все залежить від соціального статусу людини, яку ви вітаєте.
Декоративно-ужиткове мистецтво		Ікебана, Окімоно

2. Користуючись схемою спробуйте скласти японського паперового журавлика, який є символом Миру.

3. За прикладом визначте основні особливості одягу Китаю.

Основні особливості одягу Японії

Естетичний ідеал: гармонія фізичного і духовного в людині, внутрішнього стану і навколишнього середовища, свобода, прояв особистого в рамках суворих канонів.

Загальні ознаки: лаконічність, витонченість, функціональність, в основі конструкції костюма – прямокутник, спадаючі складки якого утворюють площину для вишивки або розпису.

Найвідоміші аксесуари одягу: кімоно, хакама, пояси, віяла, парасольки.

Тема 6. Індійський культурний регіон

Актуальність теми: індійська культура посідає одне з чільних місць в історії світової культури. Вона характеризується грандіозними досягненнями протягом більш ніж трьохтисячолітнього періоду розвитку. Їй притаманні не тільки довговічність, а й творче сприйняття досягнень чужоземних культур та здатність не втрачати власні основоположні цінності. Спадкоємність індійської культури значною мірою ґрунтується на соціальних інститутах (варни, касты, сім'я) і великому поширенні загальноживаного переліку релігійних цінностей серед станів та общин. Характерною рисою культури Індії є те, що в ній ми зустрічаємось з численними релігіями, які взаємодіють між собою.

Мета: формувати ключові знання про релігійні вірування індійців, про філософські засади даного культурного регіону, звичаї й винаходи, розвивати вміння аналізувати й порівнювати культурні традиції різних регіонів, самостійне художнє мислення, виховувати ціннісне ставлення до культурних надбань регіону.

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство.

Основні поняття: індуїзм, буддизм, «Рамаіана», «Махабхарата».

План

1. Особливості розвитку індійського культурного регіону.
2. Релігія та її особливості.
3. Індійські танці як складова культури.
4. Розвиток кіноіндустрії.

1. Особливості розвитку індійського культурного регіону

Назва держави походить від річки Інд, що протікає через більшу частину Індії. На думку деяких археологів, саме тут виникли одні з перших в Азії поселень людей. За останні 10 тисяч років індійці жодного разу не

порушували кордони чужої країни. Індія подарувала світові шахи, а також такі великі науки, як алгебра і геометрія.

Індійський культурний регіон, включає в себе країни Південно-Східної Азії: Індію, Бірму, Цейлон, Малайю, Непал, Бангладеш, Шрі-Ланку, Пакистан, а також деякі культурно та лінгвістично споріднені регіони (Тибет, Бутан,

Індонезія, Камбоджа, країни Центральної Азії).

Протягом п'яти тисячоліть Індія виробила і зберегла глибоко оригінальну культуру, що належить до великих досягнень світової цивілізації. Культура Індії – одна з найдревніших у світі. Для цієї країни характерним є поліетнічний склад населення, яке називають індусами та індійцями. Численні нації й народності, що мешкають в Індії, розмовляють різними мовами й діалектами (близько 900). Державна мова – хінді, друга державна мова – англійська.

Індійська культура посідає одне з чільних місць в історії світової культури. Вона характеризується грандіозними досягненнями протягом більш ніж тритисячолітнього періоду розвитку. Їй притаманні не тільки довговічність, а й творче сприйняття досягнень чужоземних культур та здатність не втрачати власні основоположні цінності. Спадкоємність індійської культури значною мірою ґрунтується на соціальних інститутах (варни, касты, сім'я) і великому поширенні загальноживаного переліку релігійних цінностей серед станів та общин.

Перші відомі нам центри індійської культури існували вже в III тис. до н. е. на берегах Інду, однак справжнього розквіту вона досягла в II тис. до н. е., в епоху «Рігвед». На основі великого зібрання гімнів «Рігвед» було

виготовлено своєрідну духовно-світоглядну систему Індуїзму. В цю ж епоху склався поділ суспільства на касты та варны.

В історичній літературі систему варн часом називають кастовою. Проте варна і каста – це далеко не одне й те саме. Касты в Індії остаточно оформилися вже в середньовічну добу, вони існують і нині (їх налічується понад 10 тисяч). До касты входять представники однієї професії, що стала спадковою. Варны ж – інститути соціальні. Вони відрізнялися між собою передусім своїм суспільно-правовим статусом, місцем у певній релігійній системі, кодексом моралі й поведінки (дхармою), родинними зв'язками, професією.

Каста – ендогамні спадкові замкнені групи людей, які зв'язані традиційними професіями і займають певне місце в соціальній ієрархії.

Індійська каста – результат тривалого процесу становлення виробничих, правових та культурних відносин між людьми, які поділені між собою за походженням, професією, звичаями та законами.

Варна – назва великого суспільного стану в традиційному індійському суспільстві.

Традиційно існує чотири варны: жерці – брагманы, воїны – кшатрії; торговці, фермери – вайш'ї; слуги, робітники – шудри.

До вищих варнів належали «двічі народжені» – **брахманы, кшатрії, вайш'ї**. Пізніше з'явилась пригнічена варна – **шудри**, «раз народжені».

Перша варна – найпривілейованіша – **брахманы**. Вони ніби виникли з вуст – «найчистішої» частини тіла Брахми. У давніх джерелах брахман постає мало не божеством у людській подобі. Лише він міг визнавати волю богів, вивчати священні тексти, здійснювати жертвопринесення, обряд коронації правителя. Брахманы звільнялися від повинностей, навіть цар не міг розпоряджатися їхньою власністю. Вбивство брахмана вважалося найтяжчим злочином.

Належність до варни брахманів вважалася спадковим привілеєм, хоча були поодинокі випадки переходу їх в інші варни.

Друга варна – кшатрії (раджанья), *«створені з рук бога»*. Вони становили основну частину верхівки чиновників: правителів, воєначальників, раджів. В їх руках була реальна влада – військова і матеріальна могутність. Майже всі царі були вихідцями із кшатріїв.

Третя варна – вайшії, *«створені із стегон бога»*. Займалися землеробством, скотарством, ремеслом, торгівлею, але користувалися покровительством правителів. З представників цієї варни формувалось ополчення, вони сплачували основну масу податків. Тільки окремі вайшії були багаті, посідали високе становище в суспільстві.

Четверта варна – шудри, *«створені із ступнів бога»*. Вони не проходили обряду посвячення. Їхнім головним обов'язком було служіння «двічі народженим». Шудра повинен був харчуватися зі столу господаря, носити його недоношений одяг.

Окремий клас, який не можна віднести ні до якої з 4 варн, – недоторкані. Ці люди тривалий час відчували на собі ненависть з боку інших станів. Це обумовлено тим, що в понятті індуїзму вони в минулому житті грішили і вели неправильний спосіб життя, тепер за це покарані. Недоторкані знаходяться десь за межею цього світу і навіть не є людьми в буквальному сенсі. Як правило, це бездомні, що живуть в окремих гетто, нетрях і на вулицях, що риються на смітниках. У найкращому випадку могли займатися найбруднішою роботою: прибирати мертвих звірів, нечистоти, туалети, спалювати померлих тварин, працювати шкіряниками, могильниками.

2. Релігія та її особливості

Характерною рисою культури Індії є те, що в ній ми зустрічаємось з численними релігіями, які взаємодіють між собою. Індія – країна релігійного походження таких світових релігій, як буддизм та індуїзм, що сповідує більшість населення. Із ними співіснують іслам, християнство, різні вірування.

Буддизм («вчення Просвітленого») – це релігійно-філософське вчення про духовне пробудження, яке виникло близько VI століття до н. е. в Стародавній Індії. Його засновником був індійський принц Сіддхартха Гаутама, який пізніше дістав ім'я Будди, що на санскриті означає просвітлений.

Буддизм виник у Індії в умовах формування великих рабовласницьких держав, розкладу родоплемінних відносин, посилення соціального гноблення, падіння авторитету жрецької касты брахманів і переходу влади до касты кшатріїв, яка складалася в основному з військової бюрократії та великих рабовласників. Відображаючи інтереси останніх в їхній боротьбі проти касты брахманів, буддизм визначально виступав як противник касты взагалі та прибічник рівності людей. Народні маси буддизм приваблює ілюзорною рівністю людей та обіцянням позбавлення в потойбічному світі від земних страждань.

Вважають, що суть відкриття, зробленого Сіддхартхою в день великого прозріння (це і є суть самого буддизму), викладена Буддою в першій його проповіді. В ній коротко розкривається вчення про чотири «святі істини»: «жити – значить страждати», «причина страждань – бажання», «для звільнення від страждань треба позбавитися бажань», «шлях позбавлення від бажань – дотримуватися вчення Будди, яке може привести віруючого до головної мети його буття – нирвани (заспокоєння, згасання), стану повного подолання людських почуттів, бажань, вічного блаженства у житті з божеством і абсолютного спокою.

Хоча страждання викликаються насамперед факторами біологічними (смерть, хвороба, народження) і психологічними (смуток, відчай), однак буддизм не залишає без уваги фактори іншого порядку. Будді, наприклад, приписують такі слова: «Володарі царств, котрим належать багатства і скарби, з жадністю поглядають один на одного, підкоряючись своїм ненаситним бажанням. І якщо вони діють саме так, не знаючи втоми,

пливучи течією ненадійності, ведені хтивістю і звірячим бажанням, то хто ж тоді може спокійно ходити по землі?»

Буддизм зводить в абсолют твердження, за яким головна риса чуттєвого буття в усіх його формах робить страждання суттю буття. Будь-яке життя, існування завжди у будь-якій формі є обов'язково стражданням, злом. Саме цим буддизм відрізняється від інших релігій.

Зробивши відправним пунктом свого вчення тотожність будь-якого існування із повним стражданням, буддизм уже не міг припустити можливості іншого існування. Смерть, що є водночас стражданням, не позбавляє від мук. Після неї розпочинається нове, сповнене стражданнями існування, а вчення брахманізму про переродження залишилось у буддизмі незмінним. Звідси випливає висновок про необхідність примирення із стражданням. Але буддизм на цьому не зупиняється. Він вказує шлях до порятунку, до подолання страждань. Цей шлях полягає у повному подоланні людських почуттів, бажань, досягнення вічного блаженства у злитті з божеством й абсолютного спокою — нирвани. Шлях до порятунку сформульований у «третьій святій істині», яка проголошує: «Що ж є святою істиною позбавлення від страждань? Це є повне позбавлення бажань, повне заперечення і усунення їх».

Сансара або Самсара (санскрит: संसार) – нескінченний цикл страждань (народжень, хвороб, смертей та реінкарнацій) в буддизмі, індуїзмі, джайнізмі, сикхізмі та інших релігіях.

У релігійно-філософських системах Стародавньої Індії — це уявлення про плинність усього живого, процес переходу однієї тілесної оболонки в іншу, череда страждань у земному житті, кругообіг народження і смерті, трансміграція душі (метемпсихоз)

Сансара – колообіг народжень і смертей, як вважають індуїсти, триває доти, доки Атман не звільниться від всіх бажань і емоційно забарвлених

потягів. Карма, яка враховує загальну суму думок, вчинків та їхніх наслідків, визначає специфіку майбутнього життя Атмана у «світі фізичному», «астральному» тощо.

Помер Будда, згідно з легендами, у 80-літньому віці в Куши-нагарі (твердять, що це теперішній Каспі). Він лежав під деревом у позі лева і звернувся до монахів і мирян з такими словами: «Тепер, монахи, мені нічого більше сказати, крім того, що все створене підлягає руйнуванню! Для врятування докладіть усіх зусиль!». Смерть Будди послідовники називають досягненням великої нирвани. Згідно з каноном, Будда помер у день травневого повного місяця. Цю дату шанують, як і дату народження і, прозріння, тому її називають «тричі святим днем». Привертає увагу етично-практична спрямованість буддизму, що закликає до відходу від цього світу, байдужості до життя. Ідеал усунення від світу приводить прихильників цієї релігії до відмови про необхідність його вдосконалення. Але важливо підкреслити, що деякі послідовники буддистів не залишилися осторонь гострих проблем сучасності і беруть участь у суспільно-політичному житті своїх країн".

Головним у віровченні буддизму є вчення про чотири благородні істини:

1. Життя – це страждання. Народження, хвороби, старість, смерть і навіть сили, що підтримують у нас життя (сканди), повні страждань (сканди – це тіло, почуття, думки й сумління).

2. Причини страждань — бажання, жадоба насолод, невтомний потяг до радощів і надії.

3. Аби позбавитися страждань, слід звільнитися від бажань, подавити в собі будь-які їх прояви.

4. Спосіб позбутися бажань — це наслідування шляху спасіння, що його відкрив Гаутама і виклав у таких восьми принципах: правильне розуміння чотирьох благородних істин; правильні прагнення, наміри; правильна мова (подолання обману та утвердження правди); правильна

поведінка (не вбивати, не красти, бути людяним); правильний спосіб життя (відповідно до людських чеснот); належні зусилля у прагненні до довершеності (постійно долати будь-які перешкоди на шляху до спасіння); належний стан розуму (самоаналіз життя); правильна медитація (глибоке роздумування над життям, постійне самозречення від земного).

Правильна поведінка (четвертий шлях спасіння) криє в собі п'ять моральних заборон – не вбивати жодної живої істоти, не красти, не обманювати, утримуватися від перелюбства і не вживати п'янок напоїв. Окрім цих заборон, є ще п'ять заборон для монахів: не їсти після обіду, не бути присутнім на танцях, на весільних заходах, не прикрашати себе, не спати на широкому чи високому ліжку, не тримати золота і срібла.

Дотримуючись восьмеричного благородного шляху спасіння та вимог буддійської моралі, людина може досягти досконалості.

Буддизм не визнає існування Бога у вигляді персоніфікованої могутньої особи і стверджує, що світ змінний, потік ідеальних частинок – дхарм, із яких комбінуються існуючі речі. Смерть людини – це розклад комбінації дхарм. Сполучення їх у комбінації новонароджених визначається кар-мою, тобто сукупністю гріхів і добродіянь у попередньому житті.

Карма – це закон відплати або закон причинно-наслідкових зв'язків.

Душа людини також утворена з дхарм. Після смерті людини дхарми душі не зникають, а переходять у душу нової істоти – відбувається перевтілення душ. І тільки тоді, коли людина досягла нирвани, вона звільняється від неминучості нових перевтілень і закону карми, тобто не несе відповідальності за свої попередні перевтілення.

Індуїзм – це система релігійних вірувань, що склалася в Індії на основі первісних релігійних форм (анімізм, тотемізм, фетишизм), місцевих землеробських культур ведичної релігії і особливо буддизму і брахманізму.

Термін «індуїзм» походить від перського слова «Гінду» – перевернена назва річки Інд. Ведичні священні писання, на яких базується індуїзм, на думку вчених, датуються не пізніше II тис. до н. е. Послідовники Вед

вважають, що записані вони були 5 тисяч років тому. Особливість індуїзму, або ведичної релігійної традиції, полягає в тому, що протягом усієї своєї історії ця традиція існувала як сукупність багатьох відносно самостійних релігійних груп. В цій релігії зберігся пантеон богів, серед яких головну роль відіграє трійця богів брахманізму (тримурті): Брахма – бого-творець, Вішну – бог-охоронець, Шива – бог-руйнівник. Індуїзм виділяється складністю і протиріччями. У ньому, як і в самій людині, мирно співіснують різноманітні і, навіть, протилежні риси. Індуїзм не дає чіткої установки, не ставить людину в рамки конкретних, спільних для всіх правил.

Найважливіші догмати Індуїзму:

1. дхарма – вчення про одвічну соціальну нерівність людей і неможливість подолання її в цьому в житті;
2. пунарджанма – вчення про переселення душ і ряд послідовних перетворень кожної живої істоти із однієї смертної форми в іншу;
3. карма – вчення про відплату, про те, що сукупність всіх дій людини визначає її наступні перевтілення; визначає карму.

Індуська філософія розглядає цей світ, як тимчасовий притулок, на зразок тренувального полігону для душі. Згідно неї існує безкінечна кількість галактик і світів, подібних нашому і всі вони підкоряються закону карми. Всесвіт проходить через безкінечно повторюваний цикл розвитку, руйнуючись і народжуючись знову.

Індуїзм є переважно міфологічною релігією. Саме міфологія створює її фундамент, зберігає живі традиції міфотворчості до сьогодення. Політеїстичний характер індуїзму представлений не лише різноманітністю культів, об'єктів поклоніння і величезною кількістю міфо-ритуальних комплексів, але і особливим відношенням цього віровчення до інших культів. Він, мов магнітом, втягував в себе компоненти інших релігій, забезпечивши для себе довговічність і різноманіття, витримавши конкуренцію з буддизмом.

Це віросповідання можна трактувати як систему знаків і символів культури, що несуть в собі стародавні традиції і вчення, які зберігаються і розвиваються на протязі історії.

Лотос – один із найдавніших і провідних символів індуїзму. Емблема сонця і життєдайної космічної сили, що несе життя, а також незаплямованої чистоти і вічного життя є символом багатьох сонячних божеств (Сур'ї, Вішну, Лакшмі), які часто зображуються на лотосових тронах. Як символ

родючості лотос зв'язаний і з Богинею-матір'ю, передаючи образ лона.

3. Індійські танці як складова національної культури

Багато з нас знайомі з індійськими танцями завдяки кіно. Всі індійські фільми настільки насичені танцювальними номерами, що часом здається — головне завдання режисера не розкрити глядачеві сюжет, а продемонструвати якомога більше танцювальних рухів. Але саме танці приковують мільйони людей по всьому світу до екранів своїх телевізорів під час показу індійського кіно.

Індійські танці – найдавніша танцювальна традиція. Це ціла історія, яку тіло розповідає через жести, міміку і рухи. Танцюрист стає актором на кілька хвилин, використовуючи кожен сантиметр свого тіла для вираження окремих почуттів і емоцій. Таким чином, індійські танці стали найяскравішим елементом індійської культури.

Для Індії танець займає взагалі дуже важливе і велике значення, це частина їхньої релігії. Бог Шива для індійців це не просто Бог, а Бог танцю, якому вони всі поклоняються. Окрім цього танець Бога Шиви не міг

виконувати будь хто, його виконували спеціально навчені дівчата, яких називали – баядерками, цей танець був частиною майже кожного ритуалу в Індії, важливо знати що ці танцівниці віддавали цьому заняттю все своє життя, як в нас артисти балету, наприклад. Звичайно, що окрім релігійного танцю в Індії існує ще й багато інших, кожен регіон має свій народний індійський танець, який відрізняється від інших : музикою, виконанням, костюмами та атрибутами.

Боллівуд – це окремий напрямок в індійських танцях. Він відрізняється особливою яскравістю і життєрадісністю виконання. Як самостійний танцювальний стиль bollywood dance з'явився завдяки кінематографу.

Боллівуд – це синонім кіноіндустрії індійського міста Мумбаї (колишня Бомбей), названої так за аналогією з Голлівудом. Перегляд фільмів у кінотеатрі перетворюється на справжнє шоу. Під час пісень публіка в залі виходить в проходи між рядами і починає танцювати. Боллівуд – це фільми, переважно зняті на хінді. Щорічно на кіностудіях Боллівуда випускається близько 200 фільмів.

Для Індії танець займає взагалі дуже важливе і велике значення, це частина їхньої релігії. Крім релігійного танцю в Індії існує ще й багато інших, кожен регіон має свій народний індійський танець, який відрізняється

від інших : музикою, виконанням, костюмами та атрибутами.

На виконавиці індійського храмового танцю величезна кількість прикрас, що дзенькають при кожному русі. Бронзові дзвіночки на ногах, золоті браслети на зап'ястях і над ліктями, у носі – кільце натх, з'єднане ланцюжком із мочкою вуха, на шиї – намисто, голову обхоплює плоский обруч із

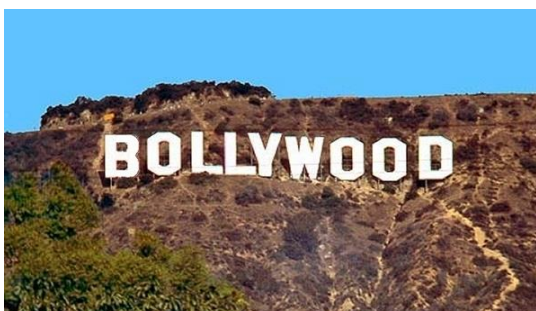
підвіскою.

Класичний індійський танець притягує до себе увагу завдяки поєднанню в ньому старовини і сучасності. Виник індійський танець в індуїстських храмах. Там спеціально навчені дівчата за допомогою розучені рухів повинні були догоджати богам. Вважалося, що саме завдяки танцям цих дівчат відбувається взаємодія людей на землі з небесами. Але з часом такі своєрідні уявлення перекочували в будинки багатих царів і правителів, які хотіли мати подібну розвагу при своїх дворах. Багаті пропонували танцюючим дівчатам у храмах пристойні суми грошей за їхні виступи, і ті не могли відмовитися від таких вигідних пропозицій. Так характер індійського танцю змінився – з релігійного він перетворився на розважальний.

Під час виконання індійських танців важливе місце відводиться зовнішнім виглядом акторів, особливо гриму, прикрасам і поряд. Складно уявити виконавицю без кільця в носі – чаланга, і безлічі браслетів, кліпс, намиста. Колір костюма залежить від мети дійства. Так як індійські танці – це своєрідні театральні вистави, то і персонажі відрізняються один від одного завдяки кольору вбрання. Наприклад, воїни завжди одягнені в костюми яскраво-оранжевого кольору, темні шати символізують негативних персонажів, а яскраві і світлі (блакитний, жовтий, зелений, рожевий) — позитивних.

4. Розвиток кіноіндустрії

Боллівуд - це синонім кіноіндустрії індійського міста Мумбаї (колишня Бомбей), названої так за аналогією з Голлівудом (Hollywood) в Каліфорнії (США).

Кіно Індії знімається не тільки в Боллівуді. Боллівуд - це фільми, переважно зняті на хінді. На півдні країни діють Толлівуд і Коллівуд.

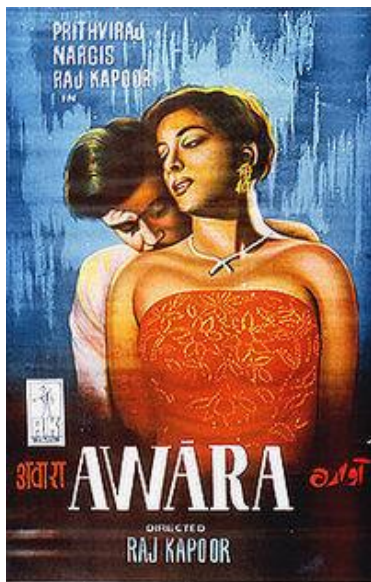
Фільми з характерними піснями і танцями збирають мільйони глядачів у всьому світі. Назва Боллівуд походить від двох слів - Голлівуд і Бомбей -

місто, де в основному знімали і знімають фільми мовою хінді. В перші роки існування індійський кінематограф не називався Боллівуд, ця назва з'явилась в другій половині ХХ століття, коли Індія обігнала Голлівуд за кількістю фільмів, що знімаються.

Період з кінця 1940-х і до 1960-х років вважається «Золотим століттям» індійського кіно. У цей період був знятий ряд знакових картин, які на даний момент визнані класикою жанру.

З акторів успішними були Радж Капур, Діліп Кумар, Дев Ананд і Гуру Датт, а серед актрис - Наргіс, Віджаянтімала, Мина Кумарі, Нутан, Мадхубала, Вахіда Рехман і Мала Сінха

У цей період був знятий ряд знакових картин, які на даний момент визнані класикою жанру. Наприклад, фільм, що вийшов в 1951 році, «Волоцюга» Раджа Капура, що має як риси розважального фільму, так і соціальну підоснову, став касовим рекордсменом і був номінований на Золоту пальмову гілку Канського кінофестивалю.

На рубежі 1960-х і 1970-х років в боллівудську моду увійшли романтичні фільми з елементами бойовиків. Романтична складова сюжету часто розгорталася на тлі бандитських сутичок. У середині 1970-х Амітабх Баччан створив образ «сердитої молоді людини», поліцейського, що самостійно протистоїть злу.

Після другої світової війни з'явився новий жанр кіно «масала» фільми, що поєднують різні жанри (комедія, романтика, драматургія, мелодрама, мюзикл). Жанр названий на честь масала, суміш спеції в Індійська кухня.

Кіно в Індії постійно розвивається. Часто виходять на екрани високохудожні фільми, сильні драми де виконана велика творча робота на всіх рівнях. Однак більшість фільмів знімаються за шаблоном. Стереотипний

сюжет, актори, що працюють за мікроскопічні гонорари. Величезна увага в кіно Боллівуду приділяється музичній складовій. Часто саме від якості музики і пісень залежить успіх фільму.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Які релігії вплинули на мистецтво індійського культурного регіону?
2. Схарактеризуйте риси буддійської та індуїстської сакральної архітектури, порівняйте з мусульманською та християнською.
3. Які особливості індійської монументальної скульптури?
4. Які музичні інструменти струнної, ударної та духової груп набули поширення в індійському культурному регіоні?
5. У чому полягає специфіка сангіту – індійського синтезу мистецтв?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Створіть презентацію про одного з акторів індійського кіно за планом (біографія, основні досягнення в кіноіндустрії, найвідоміші фільми.)
2. Замалюйте рухи виконавиці індійського танцю та охарактеризуйте, що вони означають.
3. Заповніть таблицю релігії індійського культурного регіону

Релігійне вірування	Засновник	Принципи віровчення

Тема 5. Арабо-мусульманський культурний регіон

Актуальність теми. В історії великих культур арабо-мусульманська посідає одне із чільних місць. Територіально цей культурний регіон умовно простягається від Індії до Іспанії, включаючи Близький Схід і Північну Африку. Мистецтво арабо-мусульманського регіону формувалося під впливом іслам – однієї зі світових релігій, засновником якої вважається пророк Магомет, який проповідував Священне Писання серед арабів. Мусульманське мистецтво різних країн об'єднують спільна релігійна ідеологія та усталені мистецькі традиції, закладені арабськими народами.

Мета: ознайомитися з культурою арабо-мусульманського регіону, схарактеризувати спадщину ісламських країн, виховати почуття толерантності та поваги до культурного спадку мусульман.

Міжпредметні зв'язки: історія, соціологія, релігієзнавство, суспільствознавство, філософія

Основні поняття: іслам, 5 стовпів ісламу, Коран, мечеть, медресе, караван-сарай, арабеска, каліграфія.

План

1. Передумови формування культурного регіону.
2. Архітектура арабо-мусульманського регіону.
3. Специфіка ісламського живопису. Мистецтво каліграфії.
4. Музичне мистецтво арабських країн.

1. Передумови формування культурного регіону..

Формування культурної єдності цього регіону відбувалось під впливом ісламу і арабської мови. Самобутність цього духовного світу складалось у процесі взаємодії арабів з підкореними ними народами Близького і Середнього Сходу і Пн. Африки. Іслам заклав основи не лише духовної єдності, а й політичної.

Адже іслам, на відміну від християнства, зароджувався в умовах бездержавності, перелому родового ладу. Іслам став основою і суспільної, і політичної, і економічної традицій.

В той час культурні і наукові надбання Арабського халіфату були на порядок вищі багатьох регіонів (зокрема, Європа в цей час переживала період «темного» Середньовіччя).

Іслам (з араб. «покірність», віддання себе Богові; інші назви – мусульманство, магометанство) – це наймолодша з трьох світових релігій (поч.VII ст., Аравійський півострів), розповсюдився на Близький Схід, Середній Схід, Північну Африку. Іслам сповідують 860 млн осіб у понад 120 країнах світу. У 28 країнах є державною релігією.

Мухаммед – пророк і красуль – останній з пророків, з роду хашім племені курайш, народився в м. Мекка бл. 570 року, рано став сиротою, до одруження жив у багатій вдови Хадіджи, займався караванною торгівлею. В 610 р. у нього почали з’являтися видіння, а пізніше голос, який він сприймав як Боже слово. Все це було пізніше записане і виник Коран. Невдовзі Мухаммед став проповідувати віру в єдиного бога Аллаха, відкидав багатобожжя, спочатку з нього сміялись, а пізніше почали переслідувати.

Шахада

- сповідання віри (промовляння Символу Віри: «Немає ніякого Бога, крім Аллаха, і Мухаммед – його посланець!»)

Салат(намаз)

- молитва, що здійснюється п'ять разів на день

Саум

- піст; мусульманський піст – полягає в повному утриманні протягом світлого часу доби від приймання їжі, напоїв, тютюну, виконання шлюбних обов'язків і т.ін. З настанням темряви обмеження відмінюються, але забороняється надмірність

Зак'ят

- звичай збирання грошей у заможних мусульман для бідних; Розміри цього податку, правила його стягнення та категорії осіб, що мають право на отримання коштів з нього, також

Хадж

- паломництво до священних місць ісламу. Паломництво до Мекки зобов'язаний принаймні раз у житті здійснити кожний мусульманин.

Халіфат – територія впливу мусульманської общини, що перетворилась у державу (за 30 років, охопив територію сучасного Ірану, Іраку, Сирії, Єгипту, Лівії), (газават).

Джихад – ідея боротьби за віру з невірними.

Шахід – мусульманин, що приймає смерть за віру.

Коран – («ал – Куран» - «читання вголос, напам'ять») – це слова Аллаха, звернуті до Мухаммеда і проголошені в Мецці і Медіні (610-632 рр.). Після смерті Муххамеда його секретар Зайд бен Сабіт склав писемний текст, який в 650 р. – проголошений канонічним.

Арабо-мусульманська культура не створила таких видів мистецтв, як живопис і скульптура в європейському розумінні. Адже іслам негативно ставився до зображення будь-якої живої істоти в цих видах мистецтва, тому вони були представлені орнаментальними і абстрактними мотивами. Еквівалентами живопису і скульптури в арабо-мусульманській культурі були

художня каліграфія, мініатюрний живопис, художнє ремесло і архітектура, особливо культова.

2. Архітектура арабо-мусульманського регіону

Головним композиційним елементом більшості культових, громадських і житлових будівель був просторий двір, оточений галереями. Приміщення і зали з пласким покриттям, безліччю колон, пов'язаних між собою арками, були їх основними частинами. Фасади й інтер'єри архітектурних споруд прикрашали полив'яними фаянсовими плитками з орнаментами і написами.

Основною культовою спорудою ісламу є мечеть. За своєю архітектурою – це, як правило, будівля з куполом. Поруч із мечеттю розташовано мінарети – башти (круглі, квадратні чи багатогранні в перетині), з яких муедзин закликає правовірних мусульман до молитви. їх

прикрашали візерунчастою цегляною кладкою, різьбленням, глазурованою керамікою, ажурними балконами.

Оскільки іслам не допускає зовнішньої схожості Аллаха з людиною або іншими земними

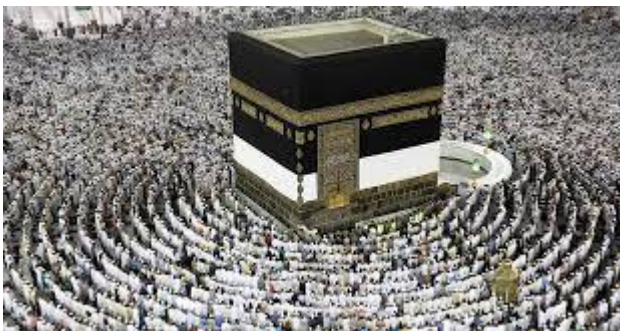
істотами і, як наслідок, забороняє поклонятися будь-яким зображенням, не зображення і не скульптура, а слово. художньо оформлене у вигляді напису або графічного символу, стало головним носієм релігійної ідеї. Молитовні зали мечетей позбавлено зображень, натомість прикрашено каліграфією (написами з Корану), арабесками, мозаїкою, кольоровими вітражами, кахельними панно, бронзовими світильниками тощо, а підлога часто устелена килимами.

Мечеть, за канонем, орієнтована в бік Мекки, де знаходиться головне святилище мусульман (Кааба, мечеть Масджид аль-Харам). Напрямок на Мекку відзначений у середині мечеті невеликою, оздобленою орнаментом нішею – міхрабом. Поруч із міхрабом розміщується кафедра – мімбар, з якої мулла оголошує проповіді.

Найголовнішим храмом мусульманського світу є мечеть Аль-Харам у Мецці – великий майдан, оперезаний галереями навколо Кааби. З давнини в долині, де розташована Мекка, заборонялось полювати, займатись землеробством, проливати кров. Це була заповітна для західно-аравійських племен територія. Бажаючи привернути на свій бік населення всієї Аравії, Магомет оголосив Мекку священним містом мусульман, а Каабу – головною

мусульманською святиною

З 624 р. Кааба назавжди стала священним центром ісламу і кіблою (священним орієнтиром мусульман, які моляться, звертаючись на її бік). Під час молитов мусульмани всього світу повертаються обличчям до

цього священного каменю. Тут виголошують проповіді, пов'язані з важливими подіями мусульманського світу. Сьогодні святилище, яке стоїть в центрі головної мечеті Мекки, являє собою кам'яний куб висотою 15 м зі сторонами 10 та 12 м, орієнтований по сторонам світу. У східний кут на

висоті 1,5 м вмонтований священний «чорний камінь», що складається з трьох оплавлених у срібло шматків, можливо метеоритів. Кожного року Каабу драпують новою кісвою (чорна тканина з вишитими сріблом та золотом сурами (главами) Корану).

Типи мечетей

арабська

Омейядів у Дамаску, Ібн-Тулун в Каїрі, Сіді-Укба в Кайруані

- прямокутна будова, що включала в себе багатоколонний молитовний зал із пласким покриттям (пізніше з куполом)
- просторий двір із фонтаном для обмивання, оточений критими галереями, в яких можна відпочивати і сховатися від спеки

іранська

Блакитна мечеть у Табрізі, Соборна і Шахська мечеті в Ісфахані

- невеликий молитовний зал під куполом (але без колон)
- чотири високі ніші під аркою по осях двору і монументальні портали (з двома декоративними мінаретами) на головному фасаді

турецька

Сулейман і Ахмаді в Стамбулі, Суліма в Едірне

- центрально-купольна

До перлин ісламської архітектури належить Блакитна мечеть у Стамбулі – грандіозна споруда з каскадом сферичних куполів і шістьма мінаретами, в основі якої колишній християнський храм. Її інтер'єр, розкішно оздоблений кахлями, зачаровує сяючим мерехтінням відтінків синьо-блакитних кольорів завдяки світлу, яке проникає через численні вікна. У дворі – фонтан, адже мусульмани вмиваються перед тим, як зайти до

храму.

Сьогодні мечеті будують не лише у країнах арабо-мусульманського регіону, а й у Європі та Америці.

3. Специфіка ісламського живопису. Мистецтво каліграфії.

Арабо-мусульманська культура не створила пластичного мистецтва – живопису, скульптури в європейському або античному розумінні. Адже іслам негативно ставився до зображення будь-якої живої істоти у живопису та скульптурі. Тому вони були представлені орнаментальними та абстрактними мотивами. Іслам ніколи не допускав можливості зовнішньої подібності Бога з людиною або іншою земною істотою, тому образотворче мистецтво було виключене з релігійного життя мусульманина, залишаючись досягненням, головним чином, світської культури. Надаючи зображенню реальну форму, людина тим самим ніби ставила під сумнів виключне право Бога на творчість, порушуючи головне положення ісламу «Немає Бога, крім Аллаха...» Художник, не сміючи уподібнювати свої твори Божим творам, не прагнув відтворювати земну реальність. Мусульманин сприймав земний світ як ілюзію світу справжнього, прихованого від очей смертного. Цей істинний світ абсолютної краси потрібно було осягати розумом через низку абстрактних понять та асоціацій, які викликаються читанням Корану, молитвами, написанням та спогляданням священних написів. Не зображення, а слово, художньо оформлене в вигляді напису або графічного символу, стало головним носієм релігійної ідеї ісламу. Священне слово Корану, начертане на входах-порталах та стінах будівель, написане на палітурках та сторінках рукописів, включене у візерунки на тканинах, килимах, виробих з кераміки, скла і металу, вплетене в орнаменти на фонтанах та поховальних комплексах, супроводжувало мусульманина все життя.

Каліграфія та орнамент – декоративні форми втілення уявлень про безкінечну багатоманітність та красу створеного Аллахом світу – стали основами художньої творчості мусульман. Еквівалентами пластичного мистецтва в арабській культурі були художня каліграфія та мініатюрний

живопис. Мистецтво каліграфії у світі ісламу вважалося найшляхетнішим, каліграфи мали свої академії і користувались великою пошаною. В ісламській концепції мистецтво в широкому розумінні є засобом облагородити матеріал. Для нього (ткацтва, архітектури, живопису, каліграфії) характерні повтори геометричних виразних мотивів, раптова зміна ритму і діагональна симетрія. Ісламське світорозуміння передбачає гостре відчуття ламкості світу, місткості думки та дії, почуття ритму.

Іншим типовим прикладом арабо-мусульманської культури є **арабеска** (з франц. – арабський), специфічно-мусульманський орнамент, створений на основі точного математичного розрахунку, в якому логіка пов'язана з живою цілісністю ритму.

Арабеска побудована на повторенні та примноженні одного або декількох елементів візерунку – геометричних фігур, рослинних мотивів. До малюнку арабески можуть вплітатись написи, зображення тварин, птахів, людей, фантастичних істот. Такий орнамент фактично виключає фон: один візерунок вписаний в інший, щільно заповнюючи поверхню. Цей принцип європейці назвали «страхом порожнечі». Елементи мусульманського декоративного мистецтва запозичені з історичного минулого, спільного для народів Азії, Близького Сходу та Північної Європи. Іслам асимілює ці архаїчні елементи, зводить їх до найбільш абстрактного й чистого визначення, певною мірою нівелює їх, і таким чином вони втрачають будь-який магічний характер. Як результат подібного синтезу арабеска має аналогії в арабській риторичі та поезії, що відрізняються паралелями та інверсією.

Для мусульман арабеска – не тільки можливість створення мистецтва без картин, а й засіб розгляду картини чи того, що їй відповідає, в думках. У арабесці відтворення індивідуальної форми неважливе через нескінченність полотна. Безкінечний, що протікає у визначеному ритмі «рух» арабески може

бути зупинено або продовжено в будь-якій її точці без порушення цілісності візерунку.

Каліграфія, найшляхетніше візуальне мистецтво ісламу, має функцію, аналогічну іконам у християнському мистецтві, оскільки являє видиме тіло божественного Слова. Арабські слова у священних письменах зіставляються з арабесками,

насамперед із рослинним орнаментом, пов'язаним з арабським символом дерева миру, листя якого відповідає словам священної книги. В арабо-мусульманському світі каліграфія широко використовувалась в архітектурі і як засіб передання текстів і просто для прикраси. Архітектори часом вкривали цілі стіни палаців і мечетей арабською в'яззю, стилізованими мотивами з рослинного світу та геометричними візерунками. Згідно одного з хадісів, Магомет сказав: «Письмо – половина знання». В середньовічній культурі мусульманських Сходу та Заходу ступінь оволодіння красою письма, або каліграфією (мистецтво зображення слова) став показником інтелектуальності, освіченості та духовної досконалості особи.

Ранній почерк **куфі** (прямолінійні геометризовані форми) панував до XII ст. і був канонізований як почерк, яким пишуться заголовки сур Корану. В кінці VIII – IX ст. популярним став почерк **наسخ** («переписка»). Інші почерки – **мухаккак** (дослівно – правильний, відрізнявся виразністю), **чайхані** (базиліковий, вишуканістю нагадував ніжний аромат квітучого базиліку), **сульс** (дослівно – одна третина, криволінійні та прямолінійні елементи співвідносились в пропорції 1:3), **таукі** (дослівно – указ, більш дрібний), **ріка** (найбільш скорописний з усіх почерків).

Арабська в'язь пронизує книжкову графіку, архітектуру, вироби декоративного мистецтва. Безперечно, релігійні обмеження щодо зображення живих істот позначилися на розвитку певних жанрів живопису та

скульптури, проте їх дотримувалися далеко не всюди. Натомість тематика, виключена з релігійного життя, залишалася надбанням світської культури. Заборона стосувалася не самих зображень, а використання їх як об'єктів поклоніння. Галерея образів людей і тварин широко репрезентована у сюжетах книжкових мініатюр. Рукописна книга цінувалася мусульманському суспільстві як святина і дорогоцінність і була спільним творінням каліграфа, орнаменталіста, мініатюриста і палітурника. Читання і розгляд рукопису мало забезпечувати інтелектуальне і естетичне задоволення. Мініатюри кінця XII-XIV ст., створені в майстернях міст Іраку, Персії, Сирії, Єгипту, поєднували традиції сирійського і візантійського живопису.

Попри відмінності в художніх прийомах та сюжетах книжкові ілюстрації мають багато спільного: умовність в зображенні міста дії і персонажів поєднується з майстерністю володіння лінією і кольором, великою кількістю цікавих деталей; жанрові сценки, особливо в мініатюрах до повчальних коротких оповідань, «зафарбовані» гумором, іноді прихованою насмішкою; діючі особи відрізняються театральною виразністю жестів і жвавістю форм. Мініатюра впливала на стиль усіх видів декоративного мистецтва.

4. Музичне мистецтво арабських країн.

Основи музичної культури країн Арабського Сходу були закладені в давніх тамтешніх цивілізаціях, для яких велике значення мала храмова музика. Особливий колорит музики арабо-мусульманського культурного регіону настільки незвичайний, що його не сплутаєш ні з яким іншим. Провідне місце в арабській культурі посідала вокальна музика, високо цінувалося мистецтво імпровізації. Музична творчість розвивалася усно, вільно, хоча древнім арабам був відомий її запис. У середньовічному Багдаді працювала група вчених, які писали трактати про музику, її теорію та історію. У народній творчості розвивалася переважно вокальна музика, де панував одноголосний спів з хоровим, інструментальним або ритмічним супроводом чи танець із музичним супроводом.

Культова музика регіону особлива, адже в богослужінні мусульман відсутня інструментальна музика. Панівне становище належить вокальним формам, що посилюють сакральне значення слова в мелодійній декламації Корану. У культовій музиці утвердилися особливі речитативні форми, пов'язані зі специфікою арабської мови, її інтонаційним ладом.

Вершина східного музичного професіоналізму – маканат. Це музичне явище мало коріння в перській культурі й формувалося протягом віків на величезній території Близького Сходу, Середньої Азії, Південного Кавказу. Для

арабської (іранської, турецької, узбецької, таджицької) професійної музики найхарактернішим поняттям є макам (позиція пальців на грифі струнного інструмента) – своєрідний принцип розгортання музичної думки, водночас канон і свобода, модель та її авторська версія. Упродовж багатівікової еволюції традиційна культова музика мусульман не зазнала істотних змін. Першими служителями культу ставали видатні співаки Арабського Сходу.

Араби говорять, що «коли жінка виконує танець живота, ударні інструменти керують її бедрами, духові – серцем, струнні – головою».

Традиційні музичні інструменти:

- думбек (табла, дарбука) – забезпечує підтримку ритму в танці, спочатку дум беки були керамічні, обтягувались риб'ячою або козячої шкірою, сьогодні більшість з них металеві з пластмасовою поверхнею;

- цимбали (сагати, цили) – зазвичай використовуються самими танцівницями, які надягають їх на пальці, іноді на них грають музики в групі, мають аналоги в різних країнах (ложки в Росії, кастаньєти в Іспанії);

- бубен – використовується для підтримки основного ритму і як аксесуар;

- рік – маленький барабан, використовується в класичній, естрадній, танцювальній музиці, застосовується як аксесуар для танцю живота;

- деф – рамочний барабан великого діаметру, використовується для басового ритмічного акомпанування;

- дохол – великий барабан, грають або руками, або двома паличками;

- канун – подібний арфі струнний музичний інструмент, його кладуть горизонтально та грають з допомогою надітих на пальці металевих наконечників;

- удд – струнний інструмент у формі яйця, попередник гітари, нагадує лютню, на якій грали в середньовічній Європі;

- акордеон – сучасні акордеони виготовлені за зразком одного з найдавніших китайських інструментів, сьогодні – це обов'язковий інструмент в групі, що виконує східну музику, оформився один з типів імпровізованої пісні «беледі, що наростає» акордеон виконує основну роль;

- ребаб (дослівно – поєднання коротких звуків з довгими) – струнний смичковий інструмент, зазвичай з дерева або кокосового горіху, використовуються як щипковий інструмент; народні співаки (шаіри) акомпанують собі на ребабі при виконанні народних та елегійних поем; опис інструмента наведено у «Великому трактаті про музику» АльФарабі (І половина X ст.);

- ліра – струнний щипковий музичний інструмент, виник в доісторичні часи на Близькому Сході, служив для супроводу співу, ліра відносно легка, тому на ній могли грати і жінки;

- тар – найважливіший інструмент класичної музичної традиції Персії; струнний інструмент, на якому грають з допомогою металевого плектра, мезраба, який вставлений в шар воску;

- дутар – в перекладі з персидського «дві струни», персидський струнний щипковий інструмент, грають на ньому не плектром, а нігтем;

- сетар – в перекладі з персидського «три струни»; струнний щипковий інструмент, в минулому було три струни, зараз чотири (третя та четверта знаходяться близько одна до одної, коли грають, їх зачіпають одночасно);

- мізмар – духовий інструмент подібний зурні, належить до народної музики; - ней – відкрита з обох сторін флейта.

Протягом століть розвивалося танцювальне мистецтво. Більшість із танців були жіночими і включали особливі рухи стегон і живота. Основні елементи цього танцю являють собою різні комбінації з використанням кіл, хвиль, ударів, трясінь та інших рухів, суміщених з проходками і накладенням пластики. В арабському танці важлива мова жестів. За їхньою допомогою танцівниця може донести до глядача настрої танцю, музики, передати таємний зміст, який вона вкладає в цей танець, і те, чим хоче поділитися з іншими учасниками цього дійства. Особливе значення в танці приділяється очам. Вони можуть висловлювати найрізноманітніші емоції (пристрасть, ніжність, ласку, симпатію, любов, вдячність), що є найважливішим елементом у виконанні. На мініатюрах ми бачимо умови побутування музики, обстановку, у якій її виконували, уявляємо її звучання. Потужні й різкі звуки труб і гуркіт барабанів супроводжували військові походи й полювання. Камерна музика звучала під час свят і розваг, на придворних трапезах. Споглядаючи мініатюри, можна уявити звучання окремих інструментів, зокрема й тих, що вже вийшли з ужитку і збереглися лише в поезії чи в історичних рукописах.

Культура арабо-мусульманського регіону, особливо поезія, надихала

європейських та американських майстрів на створення мистецьких шедеврів.

КОНТРОЛЬНІ ЗАПИТАННЯ:

1. Охарактеризуйте умови формування арабо-мусульманського регіону.
2. Які типи культових будівель існують у мусульман?
3. Як вплинув іслам на розвиток образотворчого мистецтва арабо-мусульманського культурного регіону?
4. Які види мистецтва розвивалися у арабо-мусульманському культурному регіоні?
5. Якими художніми засобами у своїх творах передавали архітектори світогляд мешканців арабо-мусульманського культурного регіону?

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ:

1. Складіть туристичну карту для подорожі «Перлини арабо-мусульманської архітектури». Карта має включати 5 міст з пам'ятками архітектури.
2. Підготуйте мультимедійну презентацію або відеоряд одного з декоративно ужиткових видів мистецтва Туреччини, Ірану(килимарство, кераміка, ювелірне мистецтво). Відеоряд -1 хв, презентація – 10 слайдів.
3. Спробуйте створити зразок мусульманської арабески (приклад наведено в лекції).

Список використаних джерел

1. Авер'янова Н. Сучасне українське образотворче мистецтво: входження в європейський художній простір. *Українознавчий альманах*. Київ, 2015. Вип. 18. С. 56–58.
2. Багацький В. Культурологія : навч. пос. Київ : Кондор. 2007. 320 с.
3. Гайдамака О. В. Мистецтво: (рівень стандарту, профільний рівень) : підруч. для 10 (11) кл. закл. заг. серед. освіти. Київ : Генеза. 2019. 225 с.
4. Гізер А. Знайомство з мистецтвом для дітей. Київ : Vivat. 2019. 96 с.
5. Гіптерс З. Культурологічний словник-довідник. Київ : Професіонал. 2006. 328 с.
6. Комаровська О. А., Миропольська Н. Є., Ничкало С. А., Руденко І. В. Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень) : підруч. для 10 (11) кл. закл. загал. серед. освіти. Харків : Вид-во «Ранок». 2019. 194 с.
7. Масол Л. М. Мистецтво. Рівень стандарту, профільний рівень : підруч. для 10 (11) класу закладів загальної середньої освіти. Київ : Видавничий дім «Освіта». 2018. 224 с.
8. Назаренко Н. В., Чен Н. В., Севастьянова Д. О. Мистецтво (рівень стандарту, профільний рівень) : підруч. для 10 (11) кл. закладів загальної середньої освіти. Київ : Ірпінь : ТОВ «Видавництво «Перун»». 2019. 224с.
9. Ніколова Н. І., Чмихов М. О. Культурологія: культурогенез : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2019. 440 с.
10. Олджих Р., Майова А. Секрети мистецтва. Київ : #книголав. 2021. 36 с.
11. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури : навч. посіб. Київ : ЦУЛ. 2019. 240 с.
12. Сабадаш Ю., Нікольченко Ю., Дабло Л., Манякіна О. Культурологія. Курс лекцій. Київ : Ліра-К. 2021. 216 с.
13. Сандюк Л. О., Щубелка Н. В. Основи культурології. Київ : ЦУЛ. 2019. 400 с.

14. Тюрменко І. І. Культурологія : навч. посіб. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Київ : ЦУЛ. 2019. 368 с.

15. Тюрменко І. І. Культурологія : навч. посіб. Видання 3-є, перероблене та доповнене. Київ : ЦУЛ. 2019. 368 с.

Інформаційні ресурси

1. Досліджувати, не виходячи з дому. 29 онлайн-музеїв, аби урізноманітнити уроки. URL: <http://surl.li/cvgot>.

2. Сучасне мистецтво. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <http://surl.li/qvno>.